

موج عصر

ماهنامه پژوهشی فرهنگی

سال چهاردهم / شماره ۵۷ قیمت ۱۰۰۰۰۰ ریال
ویژه فعالان، کارشناسان و مسئولین فرهنگی
شماره استاندارد بین المللی (شاپا) ISSN 2345-6027

فعالیت در فضای مجازی و تحکیم ارزشهای
اخلاقی خانواده

فائزه تقی پور

امر به معروف و نهی از منکر حقوق و حریم خصوصی
شهروندان (با تاکید بر آیات و روایات)

حسین جوادی

با همت رایگان

رهیم
زندگی
به کتاب هایمان

طرح جمع آوری کتب و مجلات بلا استفاده جهت
اهداء به کتابخانه های مناطق محروم

تلفن هماهنگی : ۰۳۱۳۳۳۸۳۸۲۱

الله أكبر

سال چهاردهم / شماره ۵۷ / آبان ماه ۱۴۰۲
 ویژه فعالان و کارشناسان و مسئولان فرهنگی
 شماره استاندارد بین‌المللی (شاب) ISSN 2845-6027

صاحب امتیاز: مؤسسه فرهنگی
 بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

مدیر مسئول: ایلا جوانی - سردبیر: محمدرضا ملکی ها

دفتر نشریه: اصفهان / خیابان کاوه / خیابان دکتر باهنر /

ابتدای خیابان آیت الله خادمی / بنیاد فرهنگی بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

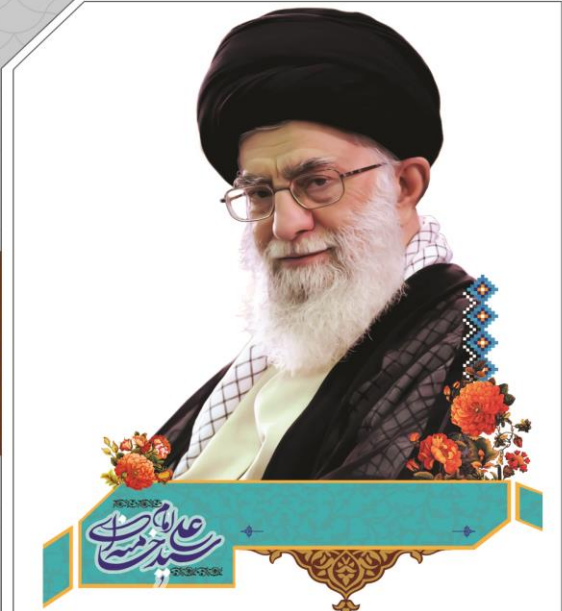
کدپستی: ۸۱۳۸۷۴۸۴۹۴ - تلفن: ۳۳۳۷۸۳۷۳ - ۰۳۱

دورنگار: ۰۳ - ۳۳۳۸۵۶۰۳ - پیام گیر: ۳۳۳۸۱۴۹۲ - ۰۳۱

www.farhangestan.net - bonyadbaghyatalah@gmail.com

bonyadbaghyatalah bonyadbaghyatalah

farhangestanchannel bonyadbaghyatalah

گفتیم [نقاط] آسیب پذیری دشمن را بشناسید، یکی از آسیب پذیری های دشمن، روشن بینی شما است. شما که روشن بین باشید، او آسیب مبینند. سعی کنید روشن بینی خودتان را افزایش بدهید. دشمن دنبال این است که بر مغزها تسلط پیدا کند. تسلط بر مغزها برای دشمن خیلی باارزش تر از تسلط بر سرزمین ها است. اگر مغز یک ملتی را نتوانستند تصرف کنند، آن ملت سرزمین خودش را دودستی به دشمن تقدیم میکند. مغزها را باید حفظ کرد!

هیئت تحریریه و همکاران این شماره:

فائزه تقی پور

حسین جوادی

هیئت علمی و شورای سیاست گذاری نشریه:

سید محمدرضا علاءالدینی

رضا اسماعیلی

فائزه تقی پور

منصوره گلناری

شهاب اکبریان

مهدی باباربیع

دکترای علوم قرآن و حدیث

دکترای جامعه شناسی / عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اصفهان

دکترای علوم ارتباطات / عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اصفهان

دکترای روابط عمومی

دکترای مدیریت بازرگانی / کارشناس روابط عمومی

کارشناس ارشد مدیریت فرهنگی

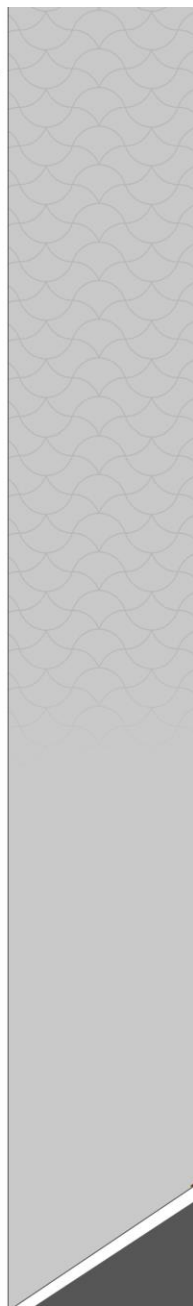
**فعالیت در فضای مجازی و تحکیم ارزشهای
اخلاقی خانواده**

فائزه تقی پور

**امر به معروف و نهی از منکر حقوق و حریم خصوصی
شهروندان (با تاکید بر آیات و روایات)**

حسین جوادی

فعالیت در فضای مجازی و تحکیم ارزشهای اخلاقی خانواده

دکتر فائزه تقی پور

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی نقش فعالیت در شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بین جوانان شهرستان خمینی شهر بوده است. این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی همبستگی و ابزار پژوهش پرسشنامه بوده است که برای تعیین پایایی پرسشنامه از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است همچنین اعتبار محتوای این پرسشنامه توسط اساتید راهنما و مشاور و چند نفر از افراد مطلع و متخصص از جمله اساتید حوزه مدیریت مورد تأیید قرار گرفته است و از اعتبار لازم برخوردار بود. جامعه آماری این پژوهش عبارت است از کلیه جوانان ۱۹ تا ۳۰ ساله خمینی شهر که از شبکه های اجتماعی استفاده می کنند. حجم نمونه در این پژوهش، از طریق فرمول کوکران ۳۸۴ نفر شده است که از طریق نمونه گیری غیراحتمالی صورت گرفته است. نتایج، حاکی از سهم تبیینی بیشتر متغیرهای فعالیت در شبکه های اجتماعی با هدف برقراری روابط احساسی و هدف فرار از واقعیت زندگی (پناه بردن به شبکه های اجتماعی برای آرامش و رهایی از مشکلات، فرار از انزوا و تنهایی و...) در پیش بینی ارزش های خانواده بود.

کلمات کلیدی: شبکه های اجتماعی مجازی، ارزش های خانواده، اعتماد متقابل،

احترام، اجتماعی بودن، تعهد و صمیمیت

بیان مساله پژوهش

خانواده شالوده استوار پیوندهای اجتماعی، روابط خویشاوندی و قانونی در جهت بروز و ظهور عواطف انسانی و مکانی برای " پرورش اجتماعی " است (احمد زاده و قاسمی، ۱۳۹۲). خانواده واحدی است که بر اساس ازدواج پدید می آید و از آغاز پیدایی خود همچون حریمی امن زندگی انسان را در بر می گیرد. انسان در خانواده فرآیند جامعه پذیری که مجموعه ای از " بایدها " و " نبایدها " است و بالاخره نقش هایی را در ارتباط با دیگران یاد می گیرد (ابوالقاسمی و همکاران، ۱۳۹۲). آنچه در خانواده از اهمیت برخوردار است توجه به ارزش ها است. ارزش ها از اساسی ترین عناصر یک نظام اجتماعی هستند که از طریق کنترل و هدایت آنها می توان جامعه را به زوال یا به تعالی کشاند (احمدزاده کرمانی و قاسمی، ۱۳۹۲). پس از طرح جایگاه خانواده به عنوان مهم ترین واحد اجتماعی، پدیدآیی فن آوری های اطلاعات و ارتباطات، ظهور اینترنت و گسترش فراگیر شبکه های اجتماعی و طرح آنها در قالب فرصت ها و تهدیدها به آسیب های نو پدید ناشی از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت پرداخته شده است اینترنت و فضای مجازی به عنوان محصول جهانی شدن در نیمه دوم قرن بیستم در زندگی انسان ها به راحتی جا باز کرده است و بر روابط و الگوهای رفتاری بشر امروز تاثیرات بسزایی، گذاشته است (بختیاری و عزیز خانی، ۱۳۹۴). ارزشها از لحاظ تجربی با ابعاد مهم رفتار سازمانی، عملکرد آموزشی و تصمیم گیری شغلی پیوند می خورند و نمایانگر، باورهای اصولی هستند که از نظر فردی یا اجتماعی نوعی رفتار برتر شمرده شده و نیز یکی از ابعاد فردی رفتار سازمانی و پایه و اساس

درک نگرشها و انگیزش افراد بوده و بر ادراک آنها اثر می گذارند(خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳). ارزشهای حاکم بر هر جامعه از یک سو، بر نظام ارزشی افراد آن جامعه تأثیر می گذارند و از سوی دیگر، شکل دهنده نظام ارزشی تک تک افراد جامعه هستند. روانشناسان، غالباً نقش ارزش را از منظر هویت یابی و شکل گیری شخصیت افراد، مورد توجه قرار می دهند (کاظمی و مهram، ۱۳۸۹)؛ چنانکه کسانی مانند آلپورت^۱، اریک فروم^۲، مزلو^۳ به ترتیب با طرح مفاهیمی همچون: انسان کامل، انسان در پی خودیابی، انسان بارور، انسان با کنش کامل و انسان بالغ، بر ارزش جویی و حاکمیت نوعی نظام ارزشی بر انسان، تأکید کرده اند. یافت هی برخی از جامعه شناسان؛ مانند: امیل دورکیم^۴ و پارسونز^۵ بر نقش ارزشها از جهت ایجاد وجدان جمعی و همبستگی مکانیکی و ارگانیکی بین اعضای جامعه توجه دارند. جامعه شناسان دیگر؛ مانند: هابرماس^۶، گیدنز^۷ و کاستلز^۸ از زاویه دیگر به ارزشهای اجتماعی و خانوادگی توجه کرده اند. آنان بیشتر بر روند تحول و فاصله ارزشها، میان نسل های مختلف توجه دارند (پوریانی، ۱۳۸۷).

خانواده، خشت زیر بنای جامعه، کانون اصلی حفظ سنتها، هنجارها و ارزشهای اجتماعی است؛ همچنین، شالوده استوار پیوندهای اجتماعی، روابط خویشاوندی و

1 Alport

2 Erik from

3 Mazloo

4 Emeil dorkim

5 Parsones

6 Habermas

7 Kadins

8 Castles

کانونی برای بروز و ظهور عواطف انسانی به شمار می رود. ارزشهای اجتماعی از اساسی ترین عناصر نظام اجتماعی می باشند که از راه های کنترل یا هدایت آنها می توان جامعه را به زوال کشاند یا به تعالی رساند (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳). شبکه های اجتماعی بر زندگی افرادی که در آنها عضو هستند هم بسیار تاثیرگذارند (بختیاری، عزیزخانی، ۱۳۹۴). شبکه های اجتماعی مجازی نسلی جدید از صفحه های اینترنتی هستند که بر اساس نیاز مخاطبان طراحی شده است. افراد با ورود به شبکه های مجازی به دنیای جدیدی وارد می شوند که نشات گرفته از فضای واقعی است (عقیلی و پوری، ۱۳۹۰).

همانند سایر پدیده های نوظهور، در مورد شبکه های اجتماعی مجازی نیز تعریف جامعی که مورد قبول همگان باشد وجود ندارد. آنچه مورد توافق است امکان برقراری ارتباط و به اشتراک گذاری محتوا در اینگونه شبکه ها از طریق ایجاد یک پروفایل و مرتبط نمودن آن با دیگران به منظور ساختن یک شبکه شخصی است. هرچند ماهیت، فهرست علائم و اصطلاحات هر شبکه ممکن است با دیگری متفاوت باشد (بختیاری، عزیزخانی، ۱۳۹۴). شبکه های اجتماعی واژه ای است که برای نامیدن گروهی از افراد که در این میان خود دارای ارتباطات وسیع و مستمر هستند و یک حلقه منسجم ارتباطی را تشکیل میدهند، به کار میرود (بشیر و دیگران، ۱۳۹۱)، گونه ای از الگوهای تماس هستند که در آنها تعامل ها و ارتباطات بین عوامل شبکه ای توسط یک پایگاه فنی و زیرساخت اینترنت مورد پشتیبانی قرار می گیرد (بختیاری، عزیزخانی، ۱۳۹۴). ابعاد شبکه های اجتماعی، به ترتیب برگرفته از بحث و یادگیری «صائمی و همکاران، ۱۳۹۴»،

ایجاد ارتباط «رسول زاده اقدام، ۱۳۹۳ و شهابی و همکاران، ۱۳۹۱»، واقعیت زندگی «عبداللهیان و همکاران، ۱۳۹۰ و شهابی و همکاران، ۱۳۹۱ و ابراهیم پور، ۱۳۹۳»، اطلاع و آگاهی «شهابی و همکاران، ۱۳۹۱ و عیوضی، ۱۳۸۷»، اوقات فراغت «سیف الهی و شاطری، ۱۳۹۴ و رستگارخالد و همکاران، ۱۳۹۵ و خدیجه سفیری و همکاران، ۱۳۹۴ و کاروانی و همکاران، ۱۳۹۴».

همچنین ابعاد تحکیم ارزش های خانواده به ترتیب برگرفته از اعتماد «فیروزآبادی و همکاران، ۱۳۹۱ و آزاد آرمکی و همکاران، ۱۳۸۳»، تعهد و صمیمیت «ایمان و شیردل، ۱۳۹۲ و ایمان و گلمرادی، ۱۳۸۸ و میر اسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۳»، اجتماعی بودن «وسنر و همکاران، ۲۰۱۶ و ایمان و شیردل، ۱۳۹۲»، احترام «شایسته رخ، ۱۳۹۰ و قنواتی و جاور، ۱۳۹۰» در پژوهش حاضر سنجیده می شود.

وسایل ارتباط جمعی فواصل را ناپدید می سازند، همچنان که جدار بین انسان ها را نیز تا حدود زیادی شفاف تر می سازند (اسلوین، ۱۳۸۰). بروز آسیب های نوپدید می تواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد. به همین دلیل، برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیب های نو پدید لازم و ضروری می نماید. آسیب های نوپدید، آسیب های مرتبط با فناوری های جدید است که آسیب های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت می توانند در این مجموعه قرار گیرند (ابراهیم پورکومله و خزایی، ۱۳۹۱). اینترنت به عنوان مهمترین ابزار ارتباطی و اطلاعاتی، فرصتها و تهدیدهایی را در زندگی استفاده کنندگان ایجاد می کند؛ از آنجا که جوانان و نوجوانان بیشترین کاربران آن هستند، در

جریان تعامل آنان با فضای مجازی، ارزشها و هویتشان، دستخوش تغییراتی می شود و ارزشها حلقه ی اتصال فرهنگ هر قوم و ملتی با نسل آینده هستند و غفلت از این مهم می تواند جوامع را با بحران هویت مواجه کند. خانواده چیزی بیشتر از مجموعه افرادی است که در یک فضای فیزیکی و روان شناختی با هم مشارکت دارند. امروزه، گسترش فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی، بر ابعاد مختلف زندگی بشر (سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، امنیتی و اقتصادی) تاثیر گذاشته است (نورمحمدی، ۱۳۸۸) و ابعاد ارزش زندگی (ارزش نظری، ارزش اقتصادی، ارزش هنری، ارزش سیاسی، ارزش اجتماعی، ارزش مذهبی) را دستخوش تغییرات بسیاری کرده است (خدایمرازی و همکاران، ۱۳۹۳). با کمرنگ شدن اهمیت زمان و مکان و بی نیازی به مکان مشترک برای برقرار ارتباط، افراد به شکل بسیار آسان تری می توانند در فضای مجازی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. این شکل جدید برقراری ارتباط موجب تحول در فرهنگ و هویت جوامع می شود (نورمحمدی، ۱۳۸۸). در این پژوهش ابعاد تحکیم ارزشهای خانواده همچون ابعاد اعتماد، احترام، تعهد، صمیمیت، و اجتماعی بودن افراد خانواده مورد توجه قرار می گیرد (ابوالقاسمی و همکاران، ۱۳۹۲).

امروزه فرهنگ رسانه ای اینترنت، فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده است و این مسئله نقش والدین را در کنترل تربیتی فرزندان و نظارت اخلاقی بر آنها نشان می دهد. رسانه های نوظهور می تواند زمینه ساز انواع جدید آسیبهای اجتماعی و روانی باشد. به همین دلیل، برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیبهای نوظهور، لازم و ضروری می نماید. ارگانهای و خانواده ها می توانند با استفاده از شناسایی این آسیبهها

توجه بیشتری را بر قشر جوان داشته باشند همانگونه که گفته شده تغییرات در هر جامعه ارز دل کوچکترین جز جامعه، یعنی خانواده به وجود می آید چه بسا با استفاده از این جز مهم می توان جامعه ای بانشاط و ستالم را با ارزش های دینی و فرهنگی به وجود آورد و می توان نسلی آگاه و دارای ارزش های بزرگ انسانی تربیت نمود. این آسیبهها، مرتبط با فن آوریهای جدید هستند که آسیبههای ناشی از استفاده از اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی می توانند در این مجموعه قرار گیرد. هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش فعالیت جوانان در شبکه های اجتماعی می باشد که می تواند ارزشهای خانواده را محکم و یا دچار تزلزل کند و هنجارها و ارزشهای جامعه را دستخوش تغییرات کند. محقق قصد دارد در این پژوهش بررسی کند که فعالیت در شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بین جوانان شهرستان خمینی شهر چه نقشی دارد؟

هدف اصلی پژوهش: نقش شبکه اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بین

جوانان شهر خمینی شهر.

اهداف فرعی پژوهش:

- نقش شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده از بعد اعتماد افراد خانواده نسبت به یکدیگر.
- نقش شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده از بعد صمیمیت افراد خانواده نسبت به یکدیگر

- نقش شبکه های اجتماعي بر تحکيم ارزشهای خانواده از بعد احترام افراد خانواده نسبت به يکديگر.
- نقش شبکه های اجتماعي بر تحکيم ارزشهای خانواده از بعد اجتماعي بودن افراد خانواده.
- نقش شبکه های اجتماعي بر تحکيم ارزشهای خانواده از بعد تعهد بين افراد خانواده.
- نقش شبکه های اجتماعي بر تحکيم ارزشهای خانواده بر اساس ويژگي های جمعيت شناختي پاسخگويان (سن، جنس، تحصيلات).

مباني نظري پژوهش

تعريف شبکه های اجتماعي مجازي

شبکه های اجتماعي مجازي، نسل جديدي از وب سايت های اينترنتي هستند. در اين وب سايت ها، کاربران اينترنتي حول محور مشترکي به صورت مجازي دور يکديگر جمع مي شوند و جماعت های آنلاين را تشکيل مي دهند (جعفریان یسار و همکاران، ۱۳۹۵). در واقع شبکه اجتماعي شبکه ای متشکل از افراد و گروه ها و ارتباطات بين آنهاست.

شبکه های اجتماعي، خدمات آنلايني هستند که به افراد اجازه مي دهند در يک سيستم مشخص و معين پروفایل شخصي خود را داشته باشند، خود را به ديگران معرفي کنند،

اطلاعات‌شان را به اشتراک بگذارند و با دیگران ارتباط برقرار کنند. از این طریق افراد می‌توانند ارتباط‌شان با دیگران را حفظ کرده و هم چنین ارتباط‌های اجتماعی جدیدی را شکل دهند (کاروانی و همکاران، ۱۳۹۴). در واقع شبکه‌های اجتماعی اینترنتی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده است. به طور کلی از طریق اطلاعات که بر روی پروفایل افراد قرار می‌گیرد مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق (که همه این‌ها اطلاعاتی را در خصوص هویت فرد فراهم می‌آورد) برقراری ارتباط تسهیل می‌گردد. کاربران می‌توانند پروفایل‌های دیگران را ببینند و از طریق برنامه‌های کاربردی مختلف مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (پمپک و همکاران، ۲۰۰۹: ۲۲۸).

در راستای گسترش چشمگیر فن آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در کلیه وجوه زندگی بشر، تولید شبکه‌های -به شکل دیجیتالی- نیز عامل مهم دیگری در افزایش تعاملات مجازی بین افراد گردید. شبکه‌های اجتماعی، نسل جدیدی از وب سایت‌ها هستند که این روزها در کانون توجه کاربران شبکه جهانی اینترنت قرار گرفته‌اند (محکم کار و حلاج، ۱۳۹۳). این گونه سایت‌ها بر مبنای تشکیل اجتماعات آنلاین فعالیت می‌کنند و هرکدام، دسته‌ای از کاربران اینترنتی را با ویژگی‌های خاصی گرد هم می‌آورند. به عبارت ساده‌تر، شبکه‌های اجتماعی را گونه‌ای از رسانه‌های اجتماعی می‌دانند که امکان دستیابی به نحوه جدیدی از برقراری ارتباط و به اشتراک گذاری محتوا در اینترنت را فراهم آورده‌اند (رنجبران و همکاران، ۱۳۹۲).

شبکه های مجازی تلفن همراه

جامعه مجازی در ساده ترین شکل آن، بستری است برای ایجاد روابط مشخص مانند دوستی، بین گروههایی که به افراد متصل هستند در نتیجه ارتباطات اجتماعی از آن فرد به شبکه و از شبکه به کل افراد سرایت می کند. شبکه های اجتماعی مجازی، وب سایت یا مجموعه ای از وب سایت هاست که به کاربران امکان می دهد، علاقمندی ها، افکار و فعالیت های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند. به عبارت دیگر، شبکه های اجتماعی سایت هایی هستند که با استفاده از یک موتور جست جوگر و افزودن امکاناتی مانند چت، پیام رسان الکترونیک، انتقال تصویر و صدا و ... ، امکان ارتباط بیشتر کاربران را در قالب شبکه هایی از روابط فردی و گروهی فراهم می آورند (رحمان زاده، ۱۳۸۹). عصر حاضر را که عصر دوم رسانه ها و یا عصر ارتباطات می نامند. امروزه با گسترش کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در زندگی روزمره شاهد شکل گیری نسل جدیدی از ابزارهای اینترنتی هستیم که امکانات بیشتری را برای روابط متقابل، مذاکره، گفتگو و بطور کلی ارتباط دو سویه فراهم آورده است. نسل وب ۲ (۲۰۰۰-۲۰۰۹) ناظر به شکلگیری اینترنت محاوره ای است که امکان برقراری ارتباطات چندسویه میان کاربران شبکه جهانی اینترنت را فراهم ساخته است، در حالی که نسل وب ۱ (۱۹۹۰-۲۰۰۰) امکان استفاده افراد از منابع عظیم اطلاعاتی را از طریق شبکه جهانی اینترنت و ارسال و دریافت ایمیل فراهم می کرد، وب ۲ بر مبنای محاوره دائمی میان کاربران اینترنت شکل گرفته است (بشیر، افراسیابی، ۱۳۹۱). پیشرفت علوم و فناوری، چنان رشد سریعی دارد که توان مقاومت در برابر آن به سختی امکان پذیر

است و راه اندازی شبکه های متعدد مجازی تلفن همراه در سرار دنیا نیز می تواند موجب نوعی جنگ روانی عظیم گردد (نوغانی، ۱۳۹۲). این نوع شبکه ها ابتدا مغز مخاطبان خود را تسخیر و در ادامه آنچه خود دوست دارند را به آن ها القا می کنند. شبکه های مجازی تلفن همراه به دنبال کانالیزه کردن جریان های فرهنگی هستند، به این معنی که تمام جوئیبارهای کوچک فرهنگی به رودخانه اصلی که جهان بینی آنهاست منتقل شوند. این ها قصد دارند زبان، گفتار و بینش های خرده فرهنگ ها را تغییر دهند و به سمت فرهنگ غرب ببرند. القائات شبکه های مجازی تلفن همراه به مخاطبان خود تا حدی زیاد تأثیر گذار است که به هیچ عنوان نمی توان ا دعا کرد بزرگسالان از آسیب های آن مصون هستند و تنها باید نوجوانان و جوانان را در این خصوص واکسینه کرد. فعالیت در شبکه های مجازی و اجتماعی تلفن همراه، عاملی در تحول بسیاری از خانواده های ایرانی می باشند، امروزه هیچ کشوری بی نیاز از جوامع و کشورهای دیگر نیست و ارتباط متقابل و تعامل سازنده دادوستدهای اقتصادی، فرهنگی، سیاسی از ضرورت های زندگی در جهان کنونی است. امروزه استفاده از نرم افزارهای مخصوص تلفن همراه، همچون واتس اپ، اینستاگرام، تلگرام از گزینه های محبوب و پرطرفدار برای ایجاد شبکه های اجتماعی و یا فعالیت در این شبکه ها بدل شده اند. محبوبیت اینچنینی نرم افزارهای اجتماعی از این رو است که مردم از طریق آن ها می توانند بطور رایگان و بدون دربرداشتن هیچ هزینه ای نه تنها به یکدیگر در هرجایی و در هر زمانی پیام ارسال کنند یا با یکدیگر تماس بگیرند بلکه در مورد مسائل گوناگون، اطلاعات عمومی یا خصوصی خود را در قالب های مختلف اعم از عکس، فایل های صوتی، کلیپ، نماهنگ و ... با فرد خاص یا گروه

خاصی به نمایش و اشتراک بگذارند. با توجه به استقبال کم نظیر مردم، می توان به جرات چنین ادعا کرد که نرم افزارهای اجتماعی، امروزه با گسترش اینترنت همراه، جایگزینی برای کارکردهای اجتماعی رایانه شده اند! این امر به ویژه در تبلیغات مراکز عمومی، همچون رستوران و هتل ها نیز، مشهود است که به مشتریان خود از بابت موجود بودن وای فای تضمین می دهند زیرا سرویس های پیام رسانی و اطلاع رسانی همچون واتس اپ و تلگرام از ارتباط دیتا و یا وای فای برای فرستادن پیام استفاده می کنند (حسین نظر، ۱۳۹۴).

نظام ارزشهای خانواده

۱- ارزش نظری: علاقه مندی به کشف ترتیب حقیقت، وجود یک گرایش شناختی، مشاهده، استدلال، وجود جنبه های تجربی و عقلانی (مرزآبادی، ۱۳۸۷). واجدان این ارزش، حقیقت جو، دارای بازخورد شناختی و اهل اندیشه اند و دانش، علم و معرفت تنها هدف آنها می باشد (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

۲- ارزش اقتصادی: ترجیح جنبه های عملی و سودآور، فعالیتها و تأمین نیازهای جسمانی، سودمندی اشیاء، ارضای نیازهای بدنی، صیانت ذات (روشه، ۲۰۰۰؛ مک کارتی و شرام، ۲۰۰۵). واجدان این ارزش، به فایده عملی علم، توجه می کنند و علم را به خاطر فنآوری، می خواهند و وقتی هنر و زیبایی را می خواهند که در خدمت سوداگری باشد (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

۳- ارزش هنری: تمایل به تجرب هی همسانی و تنوع در پدیده ها و جست و جوی ظرافت، تقارن و تناسب، توجه به نظم و هماهنگی در رویدادها و لذت بردن از جلوه های هستی به خاطر خود آنها (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳).
 واجدان این ارزش، ممکن است هنرمند نباشند؛ اما به مسائل هنری، گرایش داشته باشند، این افراد معتقدند ساختن چیزی زیبا، مهمتر از خلق چیزی حقیقی است (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

۴- ارزش سیاسی: تمایل به کسب قدرت، تسلط و رهبری نسبت به دیگران، هدایت فعالیتهای شغلی، اجتماعی، سیاسی. واجدان این ارزش، قدرت گرا هستند که فعالیت آنها محدود به حوزه سیاست نیست؛ بلکه در هر شغل و حرف های که باشند، در پی کسب قدرت و سلطه هستند. رقابت با دیگران، مهمترین انگیزه تاش آنها در صحنه های مختلف زندگی است (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

۵- ارزش اجتماعی: علاقه مندی و عشق ورزیدن به انسانها، متعهد بودن به مهربانی، صمیمیت، فداکاری در تعامل بین انسا نها. ارزشهای اجتماعی به مدلهای کلی رفتار، احکام جمعی و هنجارهای کرداری اطاق می شوند که عموم و جامعه آن را پذیرفته اند (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳).

۶- ارزش مذهبی: تمایل به درک کل هستی، ارتباط دادن خود به کلیت فراگیر هستی، وحدت وجودی در پدیده ها، کسب معرفت، اهل تصوف بودن و

توجه به عنصر خدایی در هر کار (موسگراوس ۱، ۱۹۹۹). واجدان این ارزش، به عرفان و فلسفه گرایش دارند و سعی می کنند که در هر رویدادی عنصری الهی پیدا کنند (خدامرادی و همکاران، ۱۳۹۳)

مفهوم ارزش خانوادگی

در اسلام به ارزشهای خانوادگی بسیاری توجه شده است که مهمترین آنها عبارت است از: اعتقاد به خداوند و اولیای او، محبت اولیای الهی، بندگی خداوند، پاکدامنی و رعایت پوشش اسلامی، ابراز محبت، حسن خلق، آراستگی، سخاوتمندی، غیرت، خوش گمانی، آرامش بخشی، استقامت در برابر مشکلات، وفاداری و نرم خویی (حسینخانی، ۱۳۹۰).

در این پژوهش به چهار دسته از ارزشهای خانوادگی پرداخته خواهد شد که به ترتیب در زیر بیان شده است:

- **احترام:** یکی از عوامل مهم برای همزیستی مسالمت آمیز و آرامش در زندگی، حفظ حرمت یکدیگر است. احترام به یکدیگر به طور عام، زمینه‌ای مناسب برای سازگاری در زندگی اجتماعی است. هر کس به طور طبیعی می‌تواند خواسته و سلیقه‌ای داشته باشد و در امور فردی مطابق آن تصمیم‌گیری نماید. اما در زندگی مشترک، به دلیل اجتماعی بودن نهاد خانواده، ضرورت دارد که افراد به خواسته‌های یکدیگر توجه نموده و احترام بگذارند (فقیهی و همکاران، ۱۳۹۲). خانواده نهادی مقدس است که

¹ Musgravs Peter

رشد و حیات جامعه را پی ریزی می کند و با تاسی از آموزه های متعالی دینی، کانونی پویا برای رشد ارزش های تحکیم خانواده و جایگاهی مهم برای تربیت دینی، معنوی و فرهنگی جامعه به شمار می رود. از این روی تضعیف نقش هریک از اعضای خانواده و نیز کاهش احترام متقابل بین آنها، از دیگر عوارض و پیامدهای منفی شبکه های مجازی همچون تلگرام در جامعه ایران است (شایسته رخ، ۱۳۹۰). حال آنکه احترام متقابل والدین و فرزندان از آموزه های دینی و سجایای اخلاقی است که در زمره تکالیف الهی جای دارد. قرآن کریم بعد از سفارش به مشرک نشدن به خدا، احسان به والدین را توصیه کرده است. این معنا را از کلام بنیانگذار فرهنگ اسلامی، پیامبر اعظم می توان دریافت:

"من عرف کبیرَ لسنه فَوَقَرَه، آمنه الله تعالی من فزَع یوم القیامه"

هر آن کس که فضیلت یک «بزرگ» را به دلیل سنّش بشناسد و به او احترام گذارد، خدای متعال او را از هراس و نگرانی روز قیامت ایمن می دارد.

از دیگر عوامل مؤثر در تحکیم ارزشهای خانواده، حاکمیت فرهنگ احترام متقابل در خانواده است. تکریم شخصیت، نیاز طبیعی هر انسان است؛ زیرا غریزه حب ذات در سرشت انسان نهاده شده است و هرکس میکوشد شخصیتش پذیرفته و گرامی داشته شود (قائمی امیری، ۱۳۸۳، ص ۲۵۸؛ اسماعیلی یزدی، ۱۳۸۵، ص ۲۵۸ - ۲۵۹).

-اعتماد: اعتماد فی ما بین افراد خانواده، نقش زیادی در تسهیل فرایندها و کاهش هزینه های مربوط به این گونه تبادلات دارد. شبکه اعتماد می تواند بین افراد یک گروه

و یا بین گروه ها و سازمان های متفاوت به وجود آید. اعتماد به معنی مطمئن بودن درباره کنش های احتمالی دیگران در آینده است. در این رابطه، وقتی ما اعتماد می کنیم چنان است که گویی درمورد آینده آگاهی داریم. نشان دادن اعتماد، نوعی پیش بینی آینده است یعنی به نوعی رفتار می کنیم که گویی آینده، تعیین شده است (آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳). جیمز کلمن معتقد است در روابط اعتمادی حداقل دو طرف وجود دارد؛ یکی اعتماد کننده و دیگری امین یا اعتماد شونده لذا در تحلیل اعتماد در خانواده باید به این دو سطح توجه کرد. از این رو اعتماد در داخل خانواده ها را می توان در ابعاد مختلف تصور کرد. اعتماد زن و شوهر به هم، اعتماد والدین به فرزندان، اعتماد فرزندان به والدین و اعتماد فرزندان به یکدیگر (آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳). محور اساسی و تکیه گاه روابط اجتماعی و در خانواده بطور خاص اعتماد است. نقش اعتماد در روابط گروه های کوچک با بزرگ متفاوت است. اعتماد باعث می شود که افراد در روابط اجتماعی خود با دیگران هر گونه بدگمانی را کنار گذاشته و روابط صمیمانه ای را برقرار کنند، که بدون اعتماد چنین روابطی شکل نمی گیرد. برعکس بی اعتمادی باعث سوء ظن نسبت به دیگران و ضعف اعتماد به نفس در افراد می شود و نتیجه این بی اعتمادی اختلال در روابط و عدم شکل گیری همکاری های جمعی است. در گروه های ثانویه و نیمه رسمی نیز هر چه اعتماد بیشتر باشد، افراد به طور موثرتری با همدیگر ارتباط برقرار کرده و همکاری بهتر و پایدارتری را با همدیگر خواهند داشت. اعتماد مفهوم کانونی نظریات کلاسیک جامعه شناسان و نیز محور تئوری های نوین سرمایه اجتماعی و زمینه تعاملات و روابط اجتماعی است. در عین حال اعتماد بستر تعاملات و روابط اجتماعی و کانون مفهوم تحکیم خانواده است.

ز تومکا کارکردهای عمومی اعتماد را به سه بعد متمایز تقسیم می کند. تمایز اول اینکه او اذعان می دارد ما باید جداگانه به اعتماد کردن پردازیم (اعتماد نهادن، تصدیق کردن اعتماد، به امانت سپردن چیزی)، و اینکه نتیجه اعتماد کی حاصل می شود (تائید اعتماد، پس دادن امانت و تقابل در اعتماد). تمایز دوم؛ باید به طور جداگانه ای به کارکرد های شخصی اعتماد برای افرادی که در روابط درگیرند و کارکرد های اجتماعی اعتماد در جامعه گسترده تر (اجتماع، گروه) توجه شود. تمایز سوم؛ باید بین کارکرد های شخصی معنی دار اعتماد برای اعتماد کننده و اعتماد شونده تمایز قایل شویم (سر ویدو^۱، ۲۰۱۴).

— **تعهد و صمیمیت:** میل به صمیمیت و تعهد و محبت ورزی از تمایلات فطری انسان است که در هر دوره ای از زندگی، تحول و رشد به آن نیازمند است و باید از بدو تولد تا آخرین زمان وداع با این دنیا، متناسب با دوره رشد خویش، همواره این نیاز عالی و اساسی تأمین شود (برزگر، همکاران، ۱۳۹۵). صمیمیت، احساسات و تمایلات خانوادگی و اجتماعی انسانها را نسبت به همدیگر در عرصه های گوناگون زندگی، عمیق و ریشه دار میسازد؛ زیرا صمیمیت، مهربانی و عطوفت، به زندگی خانوادگی و اجتماعی گرما میبخشد و صمیمیت، صداقت و برخورد نیک و شایسته را در پی دارد. تعهدات در روابط اجتماعی حرف اول را میزند و زمانی که مبادله ای براساس تعهد و اعتماد اجتماعی شکل می گیرد، عدم اطمینان کاهش مییابد و موقعیتهای مختلفی در طی مبادله اجتماعی شکل میگیرد که اگر دو طرف به تعهدات متقابل پایبند

¹ Rocco Servidio

باشند، عواطف اجتماعی مثبت و در غیر اینصورت عواطف اجتماعی منفی را تجربه می کنند (ایمان و شیردل، ۱۳۹۲). مطهری تعهد را معنی پایبندی به اصول و قراردادهایی می داند که انسان نسبت به آنها معتقد است و پایدار به آنها می باشد. فرد متعهد کسی است که به عهد و پیمان خود وفادار باشد و اهدافی را که به خاطر آنها و برای حفظ پیمان بسته است، صیانت کند. (ایمان و گلمرادی، ۱۳۸۸). انسان ها نیاز به محبت، تغذیه، صمیمیت و عشق دارند. خانواده اولین زمینه اجتماعی است که در آن نیازهای عاطفی میتواند برآورده شود و عمیق ترین احساسات شخصی ابراز گردد. البته، خانواده تنها وسیله ممکن برای تأمین آنها نیست ولی با وجود این خانواده چنان مؤثر آنها را برآورده می سازد که در هر فرهنگ، اولین مسئولیت را در تأمین آنها دارد (محمدی کلاته میراسماعیل و اصغرپورماسوله، ۱۳۹۳). انسان تشنه دوستی و محبت است. انگیزه بسیاری از تلاش ها و زحمات طاقت فرسای زندگی، محبت است و وجود آن در خانواده، انسان را به فعالیت و کسب معاش وامی دارد. حفظ حرمت و شخصیت دیگران، در گروهی احترامی است که در برخوردها از انسان ظاهر می گردد. رعایت این مسأله، به ویژه از سوی کسانی که با هم انس و الفتی دارند، باعث استحکام دوستی و گرمی روابط خواهد شد که بارزترین مصداق آن خانواده است. در واقع، اخلاق نیک به مثابه روغنی است که از سایش و فرسودگی قطعات انسانی در اثر برخورد و اصطکاک مداوم جلوگیری می کند (حسن زاده، ۱۳۹۳).

- **اجتماعی بودن:** روابط اجتماعی هسته اصلی جامعه محسوب می گردد و موجب می شود کنشگران با گسترش پیوندهای خود، کنش های خود را در جامعه تسهیل نمایند و از این طریق به اهداف خود دست یابند. علاوه بر جامعه در سطح کلان که تعاملات گسترده ای را در خود جای می دهد، اجتماع کوچکتري به عنوان "اجتماع شبکه ای" مطرح می شود که شبکه روابط غیر رسمی فرد است. روابط و پیوندهای اجتماعی بنا بر نظریه تحلیل شبکه به عنوان سرمایه اجتماعی و دارایی فرد محسوب می شود و فرد از طریق آن می تواند به منابع و حمایت های موجود در این پیوندها دسترسی یابد (وسنر^۱ و همکاران، ۲۰۱۶). یکی از این اجتماعات شبکه ای، شبکه های اجتماعی مجازی است. شبکه های اجتماعی مجازی نیز مفهوم جدیدی است، که امروزه به همان سادگی مفهوم اجتماعات واقعی به کار می رود. (وسنر و همکاران، ۲۰۱۶).

با آمدن شبکه های اجتماعی مجازی، شکل جدیدی از زندگی در فضای مجازی شکل گرفت و روابط میان افراد با شکل سنتی آن تفاوت کرد و تاثیر غیرقابل انکاری بر روابط اجتماعی برجای گذاشت (میراسماعیلی و همکاران، ۱۳۹۴). شبکه های اجتماعی یکی از پرطرفدارین رسانه ها هستند که مخاطبان بسیاری به خصوص از قشر جوان دارند. مردم از گروه های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی گردهم آمده اند و بدون محدودیت هر لحظه در هر کجا که باشند می توانند با هر نقطه از جهان که

¹ Helena Blazun Vosner

بخوانند ارتباط برقرار کند. و این امر به مرور میزان کنترل خانواده ها و جهت گیری های آموزشی و تربیتی خانواده ها و جامعه را متاثر ساخته است.

شبکه های اجتماعی با قابلیت هایی که در اختیار کاربران خود قرار می دهند، به اولویت اول کاربران اینترنت تبدیل شده اند. فرد با طیف وسیعی از افراد در ارتباط است و علائق خود در زمینه های مختلف را با آنها به اشتراک می گذارد. افراد در شبکه های اجتماعی می توانند هویتی کاملا دلخواه داشته باشند و بر پایه همان هویت دلخواه ارتباط مجازی خود را با دیگران گسترش دهند. ظاهر این شبکه ها جمع گرا است (وسنر و همکاران، ۲۰۱۶).

امروزه تغییرات فرهنگی موجب شده که مردم ترجیح دهند در عین تنهایی، ارتباطات گسترده ای هم با جهان پیرامون خود داشته باشند شبکه های اجتماعی این خواسته را فراهم می کنند. شبکه های اجتماعی مختلف با سرویس ها و خدمات مختلفی که در اختیار کاربران خود قرار می دهند، موجب تاثیرگذاری بیشتر روی زندگی آن ها و جامعه و رفتارهای اجتماعی می شوند. شبکه های اجتماعی در حوزه های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... تاثیرگذارند. این شبکه ها کارکردهای گوناگون اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ارتباطی دارند و به گفته متخصصان ارتباطات، شبکه های اجتماعی بیش از پیش رابطه های چهره به چهره را کاهش می دهند. مردم نخواهند توانست انسان کامل شوند مگر این که جامعه پذیر شوند و خانواده اولین و مهمترین عامل در زمینه جامعه پذیری است که از لحظه تولد آغاز می شود (ایمان و شیردل، ۱۳۹۲).

کارکرد تبلیغی و محتوایی، ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان (شبکه های اجتماعی موجب گسترده تر شدن دامنه ارتباطات شده است) (کورتز^۱ و همکاران، ۲۰۱۴). افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر (بیشتر کارشناسان معتقدند که تا قبل از به وجود آمدن شبکه های اجتماعی، موضوع اعتماد و صمیمیت در فضای اینترنت لمس نشده بود و در فضاهای ارتباطی نظیر چت روم ها افراد به دلیل بی اعتمادی، از ارائه اطلاعات واقعی خود جلوگیری می کردند) (پمپک^۲ و همکاران، ۲۰۰۹).

تحقیقات پیشین

خدامرادی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش "بررسی میزان تاثیر استفاده از فضای مجازی بر ارزش های خانواده" به بررسی تاثیر استفاده از فضای مجازی بر ارزشهای خانواده در بین معلمان مقطع متوسط سازمان آموزش و پرورش استان ایلام پرداخته است. این پژوهش، توصیفی و از نوع همبستگی است. جامعه آماری آن، ۳۲۰ نفر از دبیران مدارس متوسطه ای استان ایلام می باشد که با استفاده از فرمول کوکران، ۱۷۰ نفر به عنوان نمونه، انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات این پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته بود. نتایج استخراج نشان میدهد که: ارزشهای خانوادگی در میان افرادی که از فضای مجازی استفاده می کنند و افرادی که استفاده نمی کنند، متفاوت است، این ارزشها در میان استفاده کنندگان از فضای مجازی، متناسب با طول زمان استفاده

¹ Alejandra Cortés

² Tiffany A. Pempek

(روزانه، هفتگی، ماهانه)، متفاوت است، ارزش‌های خانوادگی افرادی که از فضای مجازی استفاده می‌کنند، با توجه به نوع استفاده از فضای مجازی مذکور متفاوت است. اصغرپور ماسوله (۱۳۹۳) در پژوهش "تاثیر روابط اجتماعی میان اعضای خانواده بر تماشای شبکه‌های غربی در میان دانشجویان شهر مشهد" بررسی تاثیر کاهش روابط میان اعضای خانواده بر مدت زمان تماشای شبکه‌های غربی در بین دانشجویان دانشکده ادبیات دانشگاه فردوسی مشهد در زمستان ۱۳۹۲ صورت پذیرفته است. جامعه آماری تمامی دانشجویان دانشکده ادبیات هستند که با توجه به فرمول کوکران ۲۵۱ نفر پاسخگو به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد کاهش روابط عاطفی و اجباری میان اعضای خانواده موجب افزایش زمان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای می‌شود اما روابط اقتصادی بر زمان استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای تاثیر مثبت داشته است. همچنین افراد به طور میانگین یک ساعت ۷۴ دقیقه در روز شبکه‌های غربی را تماشا می‌کنند این بدیهی است تماشای شبکه‌های غربی با خود ارزش‌ها و افکار جدید را در غالب سبک زندگی جدید غربی را به صورت نامحسوس تحمیل مخاطبان می‌کنند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد کاهش روابط اعضای خانواده زنگ خطری است برای جامعه که با آگاه نمودن مخاطبان از اثرات منفی که شبکه‌های غربی به همراه خود دارند می‌توانیم مانع رشد شبکه‌های غربی در زندگی افراد باشیم.

بختیاری و عزیزخانی (۱۳۹۴) در پژوهش "بررسی جامعه‌شناختی گرایش به ارزش‌های غربی با تکیه بر میزان و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی" نظریه وابستگی

بال روکیچ و دی فلور، جامعه شبکه ای کاستلز و الگوی رمزگذاری و رمزگشایی استیوارت هال به عنوان پایه نظری این پژوهش انتخاب شده و فرضیات پژوهش بر همین مبنا طرح گردیده است. فرضیات پژوهش شامل تأثیر میزان و نوع استفاده از شبکه های اجتماعی اینترنتی بر گرایش به فردگرایی، مادیکرایی، سست شدن ارزشهای مذهبی و گرایش به سبک زندگی غربی می باشد. جامعه آماری این پژوهش، عبارت است از اعضای ایرانی شبکه اجتماعی اینترنتی و نمونه آماری، ۳۰۰ نفر از جوانان شهرستان خلخال و اعضای فعال و آنلاین شبکه اجتماعی فیسبوک میباشد که از طریق نمونه گیری غیراحتمالی در دسترس انتخاب شده اند. نتایج به دست آمده نشان می دهند که میان میزان و نوع استفاده از شبکه های اجتماعی اینترنتی و گرایش به فردگرایی، مادی گرایی، سست شدن ارزشهای مذهبی و سبک زندگی غربی رابطه معناداری وجود دارند.

احمدی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش " تأثیر شبکه اجتماعی فیسبوک بر ارزشهای خانوادگی دانش آموزان مقطع متوسطه شهر تبریز" به بررسی مطالعه تأثیر شبکه اجتماعی فیسبوک بعنوان یکی از رسانه های نوین بر ارزشهای خانوادگی دانش آموزان کاربر این شبکه ی اجتماعی مجازی است. در این زمینه از نظریه های کنش ارتباطی هابرماس، نظریه کلی و ولنخارت در مورد تأثیر گروه و تئوریهای ارتباط جمعی استفاده شده است. مقاله حاضر بصورت پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه اینترنتی محقق ساخته در بین ۳۰۰ نفر از دانش آموزان مقطع متوسطه شهر تبریز در سال تحصیلی با بهره گیری از روش نمونه گیری در دسترس و داوطلبانه صورت گرفته است. یافته های

تحقیق حاکی از آن است که شبکه اجتماعی فیسبوک از جنبه های مختلف می تواند بر ارزشهای خانوادگی تأثیر گذارد. بین مدت زمان عضویت، میزان استفاده، میزان مشارکت و فعالیت در فیسبوک، میزان وابستگی به فیسبوک، فضای صمیمیت در اثر وارد شدن دانش آموزان در محیط تعاملی فیسبوک، روابط احساسی در اثر وارد شدن دانش آموزان در محیط تعاملی فیسبوک و احساس رضایت دانش آموزان از احساس گمنامی در فیسبوک و ارزشهای خانوادگی رابطه ای معکوس وجود دارد؛ اما بین میزان اطلاع خانواده در استفاده فرزندان از فیسبوک و ارزشهای خانوادگی رابطه معنادار مستقیمی وجود دارد.

رسول زاده اقدم و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش "تحلیل جامعه شناختی پیامدهای رسانه های اجتماعی بر ارزش های جوانان ایرانی" حاضر، رابطه حضور و تعامل در رسانه های اجتماعی را با ارزشهای جوانان مورد مطالعه قرار می دهد. پرسش اصلی این است که استفاده از رسانه های اجتماعی چه تأثیری بر پایبندی جوانان به ارزش ها دارد. جامعه آماری پژوهش را کاربران جوان رسانه های اجتماعی در پنج شهر اصفهان، تهران، تبریز، مشهد و ساری در سال ۱۳۹۳ تشکیل می دهند و حجم نمونه برابر با ۲۱۰۰ نفر است. یافته های پژوهش حاکی از آن است که بین مدت زمان عضویت در رسانه های اجتماعی، میزان استفاده از رسانه های اجتماعی، نوع استفاده و واقعی تلقی کردن محتوای مطالب ارائه شده در رسانه های اجتماعی و پایبندی جوانان به ارزش های خانوادگی، دینی و اجتماعی و فرهنگی رابطه معنادار معکوس وجود دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی همبستگی بوده و بازرادو پرسشنامه محقق ساخته و در جامعه آماری جوانان ۱۹ تا ۳۰ ساله خمینی شهر که حجم آنها بالای هزار نفر بود و بر اساس فرمول کوکران با حجم نمونه ۳۹۳ نفر، بطور تصادفی خوشه ای در پنج منطقه (شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز) توزیع شد. جهت اطمینان از روایی ابزار پرسشنامه بین ۵ نفر از اعضای هیات علمی مرتبط توزیع شد و جهت پایایی آلفای کرونباخ آن محاسبه و ۰/۸۱ برآورد گردید. جهت تجزیه و تحلیل یافته ها از نرم افزار SPSS در دسترس و بخش آمار توصیفی و استنباطی و آزمون رگرسیون استفاده شد.

یافته ها و نتیجه گیری

فرضیه اول: استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بعد اعتماد نقش دارد.

یافته های آماری نشان داد که ضریب رگرسیونی استاندارد شده و یا همان بتا برابر با ۰/۳۸۱- (۳۸/۱ درصد) می باشد که نشان گر میزان تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته می باشد. همچنین مقدار بتا جهت منفی رابطه را نشان می دهد یعنی با بالا رفتن میزان استفاده از شبکه های اجتماعی میزان اعتماد افراد خانواده نسبت به یکدیگر کاهش می یابد. با توجه به ضریب تعیین R^2 نیز مشخص می شود که متغیر مستقل استفاده از شبکه های اجتماعی توانسته است ۱۴/۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته اعتماد افراد خانواده نسبت به یکدیگر را تبیین نماید. با توجه به مقدار $F(۶۶/۴۶۶)$ و

سطح معنی داری ۰/۰۰۰، تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در سطح ۹۵ درصد معنادار است. بنابراین فرضیه نقش معنادار استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزش های خانواده در بعد اعتماد نسبت به یکدیگر تایید می شود.

خانواده مهمترین کانون تأمین کننده نیازهای جسمانی، روانی و معنوی فرزندان است و همه تلاش پدران و مادران مسئول و آگاه باید بر این اصل بنیاد شود که فضای خانه و خانواده سرشار از امنیت، محبت و آرامش باشد. نباید دائماً لغزش های جوانان یادآوری شود و او را ملامت کرد و برای گناهشان همواره کیفر شوند. با توجه به اهمیت اعتماد اجتماعی در جامعه شایسته است در جستجوی راه هایی بود که موجبات افزایش آن فراهم آید. یکی از عوامل اصلی ایجاد اعتماد اجتماعی در میان افراد روابط در محیط شبکه های اجتماعی مجازی است، که دلیل اساسی تشکیل اینگونه گروه اجتماعی در شبکه های اجتماعی را تشکیل می دهد، بر این اساس بهتر است در جستجوی شرایطی بود که امکان رشد گروه های داوطلبانه فراهم آید، تا تعاملات عاطفی تنها به خانواده و خویشاوندان محدود نگردد. تفاوت اعتماد به نزدیکان و سایر افراد جامعه نشان می دهد که تعاملات صمیمی تنها به گروه های اولیه محدود شده و به متن جامعه گسترش نیافته است که این امر خلاء میان دو حوزه مذکور را سبب شده است.

فرضیه دوم: استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بعد صمیمیت نقش دارد.

یافته های آماری نشان داد که ضریب رگرسیونی استاندارد شده و یا همان بتا برابر با $0.608 - (0.08/60)$ درصد می باشد که نشان گر میزان تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته می باشد. همچنین مقدار بتا جهت منفی رابطه را نشان می دهد یعنی با بالا رفتن میزان استفاده از شبکه های اجتماعی میزان صمیمیت افراد خانواده نسبت به یکدیگر کاهش می یابد. با توجه به ضریب تعیین R^2 نیز مشخص می شود که متغیر مستقل استفاده از شبکه های اجتماعی توانسته است $36/9$ درصد از تغییرات متغیر وابسته صمیمیت افراد خانواده نسبت به یکدیگر را تبیین نماید. با توجه به مقدار $F (228/924)$ و سطح معنی داری $0/000$ ، تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در سطح 95 درصد معنادار است. بنابراین فرضیه نقش معنادار استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزش های خانواده در بعد صمیمیت نسبت به یکدیگر تایید می شود.

با ورود ابزارهای هوشمند و به وجود آمدن شبکه های مجازی اجتماعی یکی از بزرگترین تغییرات در عصر حاضر در مورد روابط بین انسانها اتفاق افتاد. شبکه های اجتماعی بزرگی دنیا را به چالش کشیده و مسئله دهکده جهانی و نزدیکی افراد بهم را مطرح نموده است اعضای خانواده به خصوص جوانان بیشترین زمان از ساعات روزانه خود را در این گونه شبکه ها می گذارند پس می توان اثرات اینگونه شبکه ها را درک نمود. از جوانب موثر شبکه های اجتماعی نزدیک کردن افراد بهم بدون در نظر گرفتن مرزهای جغرافیایی می باشد. چه بسا افراد ببا گردش در این گونه شبکه ها افراد نزدیک به فامیل و پیشینه فامیلی خود را پیدا می کنند. محیط مجازی خارج از روابط چهره به چهره روابط گرمی را مابین اعضای یک خانواده و روابط خویشاوندی

به وجود آورده است. البته برخی معتقد هستند که شبکه های اجتماعی و اعتیاد و غرق شدن در آن محیط صمیمی بین اعضای خانواده را کم رنگ می کند. گاهی مشاهده می شود که یکی از اعضا غرق در شبکه های اجتماعی و فارغ از مشکلات دیگر اعضا می باشد که با توجه به حضور مستمر در شبکه های اجتماعی و ایجاد اعتیاد اینترنتی پیشنهاد می شود کاربران برای استفاده از شبکه ها برای خود برنامه ای طراحی کنند با زمان های مشخص شده، که دچار وابستگی به اینترنت نشوند. همچنین سعی شود که روابط واقعی فارغ از روابط مجازی پیگیری شود و از جایگزینی روابط مجازی با دید و باز دیدهای خانوادگی و روابط بین اعضای خانوادگی جلوگیری شود.

فرضیه سوم: استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بعد احترام به یکدیگر نقش دارد.

یافته های آماری نشان داد که ضریب رگرسیونی استاندارد شده و یا همان بتا برابر با $0/282 - (2/28)$ درصد می باشد که نشان گر میزان تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته می باشد. همچنین مقدار بتا جهت منفی رابطه را نشان می دهد یعنی با بالا رفتن میزان استفاده از شبکه های اجتماعی میزان احترام افراد خانواده نسبت به یکدیگر کاهش می یابد. با توجه به ضریب تعیین R^2 نیز مشخص می شود که متغیر مستقل استفاده از شبکه های اجتماعی توانسته است $7/9$ درصد از تغییرات متغیر وابسته احترام افراد خانواده نسبت به یکدیگر را تبیین نماید. با توجه به مقدار $F(33/667)$ و سطح معنی داری $0/000$ ، تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در سطح 95 درصد معنادار

است. بنابراین فرضیه نقش معنادار استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزش های خانواده در بعد احترام نسبت به یکدیگر تایید می شود.

در فرهنگ مردم ایران که متأثر از آموزه های دینی است، خانواده مأمنی برای آرامش اعضاء و بستری برای دستیابی به کمال انسانی است. از این روست که پایداری و مانایی این کانون اخلاقی و تنش زدایی از فضای این جایگاه آرامش محور، یکی از مسائل بسیارمهم در حوزه خانواده است و آموزه های مبتنی بر فطرت دینی با ارائه الگو و اسوه مناسب و شیوه نامه های کاربردی، در حفظ کارکردهای حیاتی این نهاد کوشیده است. مقوله احترام، از جمله این آموزه هاست که سبب استحکام بنیان خانواده و ارتقای کیفیت زندگی اعضاء آن میشود. جلوه های آیینی احترام به عنوان یک ارزش اخلاقی در فرهنگ مردم دینمدار ایران مؤید این معناست که در کوچکترین واحد اجتماعی با اهداف و کارکردهای متعالی، احترام و محبت چنان با هم تلفیق شده است که تفارق آن دو از یکدیگر امکانپذیر نخواهد بود. واکاوی مؤلفه احترام در فرهنگ مردم اخلاق مدار و دین محور ایران، مؤید این معناست که بندگان خدای، خود شایسته احترامند، بزرگان خانواده بویژه پدران و مادران و نیز ریش سفیدان محل، سادات، معتمدان و نوعروس و داماد شخصیتهایی هستند که در مناسبات زندگی اجتماعی به آنها پرداخته شده است. در نهایت محیط شبکه های اجتماعی روابط میان اعضاء خانواده را تغییر داده اما توجه به این موضوع بسیار مهم است که حفظ ارزش های خانواده در این شبکه ها از مواردی است که استفاده از اینگونه شبکه هارا سخت می کند.

فرضیه چهارم: استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بعد اجتماعی بودن نقش دارد.

یافته های آماری نشان داد که ضریب رگرسیونی استاندارد شده و یا همان بتا برابر با $0/173 - (17/3\%)$ می باشد که نشان گر میزان تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته می باشد. همچنین مقدار بتا جهت منفی رابطه را نشان می دهد یعنی با بالا رفتن میزان استفاده از شبکه های اجتماعی، میزان اجتماعی بودن افراد کاهش می یابد. با توجه به ضریب تعیین R^2 نیز مشخص می شود که متغیر مستقل استفاده از شبکه های اجتماعی توانسته است ۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته اجتماعی بودن افراد را تبیین نماید. با توجه به مقدار $F(12/127)$ و سطح معنی داری $0/001$ ، تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در سطح ۹۵ درصد معنادار است. بنابراین فرضیه نقش معنادار استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزش های خانواده در بعد اجتماعی بودن تایید می شود.

الگوی صالح بودن والدین، از مهمترین و اثربخش ترین روشهای یادگیری و اجتماعی شدن فرزندان در درک ارزشهای خانواده و دینی است. فرزندان به دلیل آمادگی ذهنی، سادگی و بی آلایشی روحی، پاکی سرشت و انگیزه گرایشی شدید به انتخاب معیار ارزشی در زندگی خود دارند و در نخستین گام پدر و مادر را سرمشق خویش قرار می دهند و در صورت شایسته نبودن الگو و فقدان روابط عاطفی میان والدین، بر شخصیت فرزندان اثری نامطلوب میگذارد. پس پیشنهاد می شود قبل از اینکه جوانان الگوهای اجتماعی شدن خود را در شبکه های مجازی بیابند. پدر و مادر سعی در ارضاء نیازهای ارزشی او نمایند. همچنین از طریق رسانه ها به خصوص شبکه های

اجتماعی مجازی می توان الگو های ارزشی با اهمیتی را به جوانان آموخت از جمله گروه های اجتماعی فامیلی که سعی در ارتباط موثر تر با اقوام و خویشان می باشد. نهاد خانواده به صورت یک سیستم متعامل و به هم پیوسته است که هر یک از اعضای آن متناسب با جایگاه و نقشی که دارند، بر همدیگر اثر میگذارند. والدین مهمترین نقش را در خانواده دارند و میتوانند در صورتیکه عوامل مؤثر بر تربیت را به کار گیرند، در رشد، پرورش و تحول اجتماعی شدن فرزندان سهمی بسزا داشته باشند. یکی از عوامل مهم و اثرگذار بر تربیت فرزندان، مشاهده روابط مطلوب میان والدین است. این الگوها می تواند روابط اجتماعی جوانان را غنی تر نماید.

فرضیه پنجم: استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده در بعد تعهد بین افراد نقش دارد.

یافته های آماری نشان داد که ضریب رگرسیونی استاندارد شده و یا همان بتا برابر با 0.298 - $(29/8\%)$ می باشد که نشان گر میزان تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته می باشد. همچنین مقدار بتا جهت منفی رابطه را نشان می دهد یعنی با بالا رفتن میزان استفاده از شبکه های میزان تعهد بین افراد خانواده کاهش می یابد. با توجه به ضریب تعیین R^2 نیز مشخص می شود که متغیر مستقل استفاده از شبکه های اجتماعی توانسته است $8/9\%$ درصد از تغییرات متغیر وابسته تعهد بین افراد خانواده را تبیین نماید. با توجه به مقدار $F(38/114)$ و سطح معنی داری $0/000$ ، تاثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته در سطح 95% معنادار است. بنابراین فرضیه نقش معنادار

استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزش های خانواده در بعد تعهد نسبت به یکدیگر تأیید می شود.

شبکه های اجتماعی مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با اینکه عمر خیلی زیادی ندارند، توانسته اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در شبکه های اجتماعی مجازی کنار هم آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی، از طریق شبکه های اجتماعی با هم ارتباط برقرار می کنند. شبکه های اجتماعی نقش پررنگی در دنیای امروز دارند و نمی توان آن ها را نادیده گرفت. این سایت ها بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد و در سطح کشورها و حتی بین الملل تأثیر گذارند و به همین دلیل در حال گسترش هستند و در آینده نقش به مراتب بیشتر و مهم تری را در زندگی بازی خواهند کرد. تعهد را به معنی پایبندی به اصول و قراردادهایی می دانند که انسان نسبت به آنها معتقد است و پایدار به آنها می باشد. شبکه اجتماعی با توجه به بطن مجازی بودن خود معنی تعهد دچار دگرگونی نموده که این تغییرات باید پیش بینی شده مورد بررسی علمی قرار گیرد تا در مسیر درست قرار گیرد.

فرضیه ششم: استفاده از شبکه های اجتماعی بر تحکیم ارزشهای خانواده بر اساس ویژگی های جمعیت شناختی پاسخگویان (سن، جنس، تحصیلات) نقش دارد.

یافته های آماری نشان داد که بیشترین میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی در بین جوانان ۱۹-۲۳ می باشد و کمترین میانگین مربوط به رده سنی ۲۸-۳۰ سال است. مقدار f و سطح معنی داری آزمون نیز به ترتیب برابر با $۳۷/۷۰۸$ و $۰/۰۰۰$ است. با

توجه به مقادیر به دست آمده می توان گفت که تفاوت میانگین ها در سطح ۹۵ درصد معنی دار است. و بین میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی در گروه های سنی مختلف تفاوت معنی داری وجود دارد.

جهت پاسخگویی به این پرسش که آیا میانگین نمره های استفاده از شبکه های اجتماعی در دو گروه جنسیتی زن و مرد با هم متفاوت است یا نه، از آزمون تفاوت میانگین ها یا T مستقل استفاده گردیده است. همان گونه که یافته های آماری نشان می دهد میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی در میان زنان تقریباً برابر با مردان است و با توجه به مقدار t و سطح معنی داری که به ترتیب برابر با $۰/۲۷۱$ و $۰/۷۸۷$ است می توان گفت که وجود تفاوت بین میانگین ها معنی دار نبوده و بین میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی در دو گروه جنسیتی تفاوت معنی داری وجود ندارد.

یافته های آماری نشان می دهد که بیشترین میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی در بین افراد زیر دیپلم می باشد و کمترین میانگین مربوط به مقاطع فوق لیسانس و بالاتر است. مقدار f و سطح معنی داری آزمون نیز به ترتیب برابر با $۳/۲۱۰$ و $۰/۰۲۳$ است. با توجه به مقادیر به دست آمده می توان گفت که تفاوت میانگین ها در سطح ۹۵ درصد معنی دار است. بنابراین بین میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی در مقاطع تحصیلی مختلف تفاوت معنی داری وجود دارد.

در این پژوهش و در مورد این فرضیه می توان گفت که بیشترین میانگین استفاده از شبکه های اجتماعی مربوط به گروه سنی ۱۹-۲۳ سال می باشد که با توجه به سن کم استفاده کنندگان حساسیت مسئله مشخص می شود. همچنین بیشترین میانگین استفاده

کنندگان از اینترنت را زیر دیپلم تشکیل می دهند که نگرانی در این باره را افزایش می دهد. کم تجربگی و قرار داشتن در رده سنی که جوان بیشترین تاثیر را از محیط اجتماعی و خانوادگی خود دریافت می کند نیاز به کنترل و همچنین نیاز به یادگیری استفاده درست از شبکه های اجتماعی را دوچندان می کند. خانواده ها باید کنترل بیشتری را بروی فرزندان خود داشته باشند همچنین دست اندرکاران در امر محیط مجازی باید دقت بیشتری بر محتویات این گونه شبکه های اجتماعی داشته باشند و از قرار گرفتن محتویات مجرمانه و ضد دینی و ضد ارزش در این محیط جلوگیری کنند. توجه به این مسئله عزمی در حد خانواده و در سطح ملی و کشوری می خواهد.

پیشنادهای کاربردی مبتنی بر فرضیه های پژوهش

پیشنهاد مبتنی بر فرضیه اول:

- اعضای خانواده به ویژه جوانان باید در خانه احساس امنیت و آرامش روانی کنند و کانون خانواده را بهترین و امن ترین پناهگاه بدانند. والدین با قرار دادن وقت های آزاد جهت دورهمی های خانوادگی و همچنین زیر نظر گرفتن نا محسوس فرزندان و ایجاد روابطی دوستانه با فرزندان می توانند به این مهم دست یابند.
- میان والدین و جوانان باید رابطه ای ایجاد شود که آنان بتوانند آزادانه احساسات، اضطراب ها و نگرانیهای خود را بدون احساس ترس یا طرد شدن با والدین در میان بگذارند. این امر باعث می شود که درمواقع اضطراری جوانان کمتر تحت فشار روانی

قرار گیرند، مراجعه به کانون های مشاوره و یا افرادی که می توانند راحتتر با جوانان و اعضا خانواده رابطه برقرار کرده و از شرایط آنها آگاه باشند.

— والدین باید فرزندان را بدون شرط و آن گونه که هست بپذیرند؛ هرچند ممکن است رفتار فرزند دلخواه آنان نباشد. در این امر کمک گرفتن از مشاوره های خانواده و یا افراد آگاه و روانشناسان می تواند راه حل های منطقی را ارائه نماید.

— همچنین اعتماد باید در عرصه اجتماعی هم تقویت شود. این امر بسیار مشکل است و نیاز به زیر ساخت های بسیاری دارد. از جمله ایجاد فرهنگ استفاده درست از فضای مجازی و همچنین تربیت درست از زمان کودکی می تواند راه های مفیدی در این زمینه باشد البته سهم دولت ها در این زمینه بسیار است زیرا ایجاد ارتباط و اعتماد در عرصه اجتماعی برنامه ای جامع و در سطح کلان می باشد و خانواده تنها جزئی کوچکی از این جامعه است.

— روابط خانواده باید بیشتر و همچنین از جنبه خویشاوندان نزدیک خارج شده تا روابط صمیمانه در میان اعضا بیشتر شده و بتوانند روابطی بر پایه اعتماد بر یکدیگر تشکیل دهند. صله رحم از سنت های اسلامی بسیار مهم در این زمینه هست. روابط با تمامی خویشاوندان و همچنین دوستی های مستحکم می تواند در ایجاد اعتماد در بین افراد جامعه نقش مهمی را داشته باشد، روابط با همکاران یک اداره و یا دوستی بین همسایگان یک آپارتمان و یا یک محله می تواند ما

را در رسیدن به اعتماد و صمیمیت بین اعضا خانواده و در سطح گسترده تر یاری رساند.

پیشنهاد مبتنی بر فرضیه دوم:

- جلوگیری از اعتیاد به شبکه های مجازی و اینترنتی. رسانه ملی در چند سال گذشته دارای برنامه منسجمی در مورد اطلاع رسانی به خانواده ها بوده اما این کافی نیست. برگزاری همایش های خانواده در شهرهای مختلف و استفاده از افراد آگاه و مشاوره ها در این امر می تواند مفید واقع شود. همچنین ایجاد مشاوره های رایگان در مراکز بهداشتی در سطح شهرها می تواند راه گشای خانواده ها و والدین باشد.

- اختصاص ساعاتی جهت موبایل و تبلت خاموش تا بتوان این زمان ها را اختصاص به صمیمی تر کردن روابط بین افراد خانواده کرد.

پیشنهاد مبتنی بر فرضیه سوم:

- پس پیشنهاد می شود که خانواده آموزه های ارزشی خود را از سنین کودکی آموزش داده و سعی شود استفاده بهینه به جوانان آموخته شود اعضای خانواده نیز مسئولیت تطابق با محیط مجازی جدید را برعهده دارد تا بهتر بتواند با جوانان اخت شده و سازگاری فی مابین دو نسل متفاوت را به ارمغان آورد. در این میان استفاده از مشاوره های افراد

آگاه و روانشناسی می تواند مفید باشد همچنین دولت و ارگانهای ذی صلاح موظف به ساخت سریالها و برنامه های مفید در این باره هستند.

— همچنین توجه به این عامل بسیار مهم است که خانواده ها موظف هستند که فرزندان خود را با حقوق شهروندی و احترام به دیگران آشنا سازند، زیرا با توجه به گستردگی محیط مجازی و گوناگونی شبکه های اجتماعی این نیاز وجود دارد.

— شایان ذکر است تأکید و تمرکز نویسندگان متون رسانه ای و برنامه سازان بر اهمیت و ضرورت رعایت آموزه های اخلاقی بویژه حفظ احترام به بزرگترها و بهره مندی هنرمندان از این معانی و مفاهیم ارزشی، بستر مناسبی را برای اصحاب رسانه به خصوص شبکه های مجازی فراهم میکند تا عزم و تلاش خود را برای تقویت محتوای برنامه های تولیدی و سالم سازی ساختار و محتوای آنها از ضدارزش و ناهنجاری هایی همچون بی احترامی، دوچندان کنند.

— آموزشهای لازم جهت حفظ حرمت ها و احترامات در محیط مجازی، از طریق ایجاد کانالها و صفحات مجازی مبلغ در اینگونه محیط های مجازی و همچنین ایجاد انگیزه و دفاع از ارزشهای فرهنگی و دینی از طریق ایجاد آموزه های دینی در این محیط ها.

پیشنهاد مبتنی بر فرضیه چهارم:

- ایجاد الگوهای اجتماعی سالم و صالح در میان جوانان، این امر می تواند با انتشار مجموعه کتابهای و یا فعالیت در محیط مجازی با اسم زندگی اهل بیت و بزرگان دینی و فرهنگی و همچنین شهدا موثر باشد. ایجاد پایگاه های فرهنگی و استفاده از ظرفیت بسیج مردمی و پایگاه های بسیج در ایجاد آموزه های دینی و ارزشی می تواند در این امر یاری رسان بخش دولتی و همچنین خانواده ها باشد.
- همچنین آموزش های دینی و همچنین گروه های دوستی که اصولا بر گرفته از جمعی از جوانان با ترتیب سنی مشابه می تواند تاثیرات شگرفی بر اخلاق و روابط اجتماعی جوانان و در کل بر ارزشهای خانوادگی آنها نماید چنانچه مشاهده می شود، اصولا در گروه های تشکیل شده در شبکه های اجتماعی جوانان سعی در انتخاب گروه هایی هستند که از لحاظ روحی و اهداف و ارزش ها نزدیک باشد، این عامل می تواند خود مبین این امر باشد که چنانچه رسانه ها و مخصوصا شبکه های اجتماعی مجازی که امروزه مورد استقبال قشر بزرگی از جوانان است، می تواند در کل بر ارزشهای جوانان تاثیر گذار باشد. اثرات مثبت و منفی این شبکه ها بستگی به نظارت و کنترل خانواده ها و همچنین در سطح کلان (سیاست های دولتی و ملی) دارد.

- افزایش نظارت ها و کنترل بر محتوای مجازی. این قسمت شامل دو بخش وظایف دستگاه های ذیربط و همچنین خانواده ها می شود. در ایران سازمان امنیت اطلاعات و فناوری دارای وظیفه نظارت بر محتوای نشر یافته در محیط مجازی می باشد. دولت ها اصولاً با داشتن برنامه های جامع سعی در نظارت بر نظرات و ارزش های جامعه هستند در این باره نیز کشور عزیزمان باید دارای برنامه اصلاحی و نظارتی بر محتوای انتشار یافته در محیط مجازی باشد و سعی در جلوگیری از انتشار محتویات ضد ارزشی و دینی با فیلتر کردن و تحت تعقیب قرار دادن افراد مجرم باشد. و اما از وظیفه خانواده ها می توان نظارت بر اعضا خانواده و همچنین استفاده از ابزار مفیدی همچون اینترنت پاک و یا استفاده از ابزارهای مفید جهت کنترل فضای مجازی در دسترس اعضا خانواده و به خصوص جوانان باشند. از این ابزار میتوان استفاده از ابزار برنامه نویسی شده در کشور و معرفی شده در سایت های معتبری همچون بازار استفاده نمود.
- افزایش گروه های خویشاوندی و فامیلی در محیط اجتماعی و واقعی خانواده ها ضرورت می یابد. اختصاص دادن ساعاتی به دورهمی ها و گفتگوی بین اعضای خانواده بدون استفاده از هرگونه رسانه نیز اهمیت دارد.

- آموزش های لازم در امر اجتماعی شدن جوانان در محیط مجازی. این آموزه ها می تواند مکمل مهمی در کنار دروس آموزشی آموزش و پرورش باشد. همچنین از ظرفیت آموزشی و مشاوره در مدارس می توان جهت آموزش و تربیت نسل آشنا و آگاه از جوانان استفاده نمود. داشتن آموزه های مفید در سنین پایین تر می تواند در ایجاد رابطه مستحکم و همچنین ریشه ای کردن ارزش های دینی و اجتماعی در افراد مختلف به خصوص جوانان مفید باشد و بهترین مکان برای داشتن اینگونه برنامه ها در جامعه مدرسه می باشد.

پیشنهاد مبتنی بر فرضیه پنجم:

- ایجاد قرارداد های نانوشته و بر اساس احترام متقابل بین اعضا در جهت تعهد کردن آنها. در بیشتر خانواده ها با مستحکم کردن روابط و آموزه های دینی این قرار دادها به وجود می آید. فرزندان با داشتن تربیت مناسب و الگو قرار دادن افراد مناسب به خصوص خود والدین دارای ارزش ها و مقررات نانوشته در زندگی خود می شوند که رفتار و روابط آنها را تحت تاثیر قرار می دهد. البته نقش والدین در آموزش های ارزش های دینی و فرهنگی - اجتماعی بسیار مهم است.

- مشخص کردن تعهد اعضا نسبت به یکدیگر در محیط شبکه های اجتماعی به خصوص برای اقشار جوان. جوانان باید معنی تعهد را بدانند و همچنین مسئولیت خود نسبت به اعمال رفتار خود، چه در

محیط اجتماعی و خانوادگی و چه در محیط مجازی را درک و بپذیرند. این امر بیشتر از آموزه‌هایی سرچشمه می‌گیرد که شخص از محیط خانوادگی خود کسب می‌کند البته نقش دولت نیز در ایجاد آگاهی از طریق آموزه‌های مدرسه و یا رسانه ای می‌تواند کمک نماید.

— قبول نقش شبکه‌های اجتماعی بر ارزش‌ها و سعی در استفاده مناسب از آن در جهت ایجاد مسئولیت‌ها و متعهد کردن جوانان. این امر بیشتر از وظایف دولت‌ها به شمار می‌رود. چه بسا دولت‌های غربی در این امر بسیا فعال بوده و در دهه‌های گذشته توانسته‌اند تاثیرات و تغییرات شگرفی را در کالبد اجتماعات و مردم خود ایجاد نمایند. از برنامه‌های نوشته شده در چشم انداز ۱۴۰۴ می‌توان به گسترش محیط مجازی و همچنین پیوستن به دهکده جهانی اشاره نمود و این خود می‌تواند زنگ هوشیاری برای دستگاه‌های نظارتی و ذیربط باشد که به فکر زیر ساخت‌های مناسب و ایجاد بستر مناسب و امن برای افراد جامعه به خصوص قشر جوانان باشند. این امر نیاز به مطالعات علمی فراوان و محاسبات و تجزیه و تحلیل‌های بسیاری می‌باشد و بدون داشتن برنامه‌ای جامع و گستره رسیدن به اهدافی همچون اهداف ارزشی و ایجاد بستر مناسب برای افراد جامعه چیزی جز خواب و خیال نمی‌باشد.

پیشنهاد مبتنی بر فرضیه ششم:

- حساسیت نسبت به قشر جوانان به خصوص جوانان کم سن و بدون تجربه و کنترل مناسب و نامحسوس جوانان توسط خانواده با گرفتن مشاوره از افراد آگاه و مراکز مشاوره ضرورت دارد.
- افزایش آموزش های مناسب جهت استفاده از شبکه های اجتماعی از طریق آموزه ها و مشاوره ها در مدرسه و همچنین افزایش مراکز مشاوره و ترغیب خانواده ها به استفاده از این مشاوره ها و همچنین ایجاد بستر مناسب رسانه ای و استفاده از ظرفیت رسانه های ملی در ایجاد این آموزه ها در الویت قرار گیرد.
- جلوگیری از قرار گرفتن محتویات مجرمانه و ضد دینی و ارزشی. این وظیفه بیشتر متوجه دولت هاست ایجاد فیلترینگ و همچنین مبارزه با محتویات مجرمانه، همچنین ایجاد قوانین مدون در این امر و همچنین ایجاد زیر ساخت های مناسب می تواند رسیدن به این هدف را تسهیل نماید.
- افزایش گروه ها و کانالهای ارزشی و فرهنگی. در این امر می توان از پایگاه های بسیج و همچنین مراکز فرهنگی دیگر استفاده نمود. بروز کردن این مراکز و همچنین مجهز و آموزش دادن به این مراکز جهت تقویت ریشه های فرهنگی و ارزشی این مراکز در محیط مجازی و کمک گرفتن از این مراکز می تواند مفید باشد.

- افزایش تفریحات و الگوهای اجتماعی مناسب برای جوانان چه از طرف خانواده و چه اجتماع. ایجاد تفریحات و محیط های خانوادگی در سطح شهر و همچنین استفاده از رسانه ملی و ایجاد تفریحات جایگزین برای جوانان تا آنها از دل مشغولی و همچنین پناه بردن به فضای مجازی و غرق شدن در آن باز دارد، برنامه های متنوع، سریالها و ... می تواند مهم واقع شود. ایجاد مراکزی همچون باشگاه های ورزشی، پارک های تفریحی، شهربازی، و مراکزی که خانواده ها بتوانند در محیطی صمیمی در آن وقت بگذرانند.

منابع

- ۱- اشترین امیرزاده. (۱۳۹۴). بررسی تأثیرات شبکه های اجتماعی مجازی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی: شهر تهران). فصلنامه سیاست. ۴۵(۴). ۸۲۵-۸۴۸.
- ۲- اوجی فرزانه، زارع زهرا، کردی ناهید. بررسی عوامل فردی و خانوادگی موثر بر درخواست حمایت های اجتماعی از شبکه های مجازی (آنلاین) در بین دانشجویان دانشگاه آزاد تهران.
- ۳- ابراهیم پور کومله، سمیرا و کامیان خزایی، (۱۳۹۱)، آسیب های نو پدید؛ شبکه های اجتماعی مجازی در کمین خانواده ی ایرانی، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید، تهران، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

امر به معروف و نهی از منکر

حقوق و حریم خصوصی شهروندان (با تاکید بر آیات و روایات)

حسین جوادی^۱

چکیده

در یک تقسیم بندی کلی حقوق شهروندان را به دو بخش عمده حقوق کلی و اساسی و حقوق اجتماعی تقسیم بندی می کنند. شهروندی مقوله ای است که شامل کلیه حقوق از جمله حقوق فردی اجتماعی خصوصی و عمومی است. از جمله حقوق فردی هر یک از اعضاء جامعه مدنی حریم خصوصی است. حریم خصوصی شامل اموری است که فرد بتواند دسترسی به آن را در کنترل داشته باشد. مصادیق حریم خصوصی افراد شامل چهار حوزه حریم اطلاعاتی، حریم ارتباطی، حریم مکانی و حریم جسمانی است. حریم اطلاعاتی در بر گیرنده اطلاعات حوزه هایی چون پزشکی، مالی و... است. حریم ارتباطی به حفظ حریم تمامی وجوه ارتباطی انسان از قبیل پست الکترونیک، تلفن وارسالات اشاره دارد. حریم مکانی در بر گیرنده محل اسکان و حریم جسمانی نیز در برگیرنده مسایل سلامتی و بهداشتی فرد است. در عصر کنونی و با توجه به فرایند جامعه الکترونیکی و اطلاعاتی و فضای سایبری توجه به حریم خصوصی اهمیتی دو چندان یافته است. عدم آشنایی با فرهنگ حاکم بر شبکه،

^۱-دانشجوی حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه تربیت مدرس تهران

فقدان روحیه خود نظارتی، توجه به ارزشهای محوری چون رعایت حقوق دیگران، رقابتهای ناسالم در سطح جوامع و... از جمله دلایلی است که برای افراد خاطی مجوز ورود به حریم خصوصی دیگران را صادر می کند. از دیگر سو عدم آشنایی افراد با چگونگی محافظت از اطلاعات خود، اعتماد بیش از حد به شبکه، و ناتوانی در طبقه بندی اطلاعات و... عاملی است که راه را برای راهیابی به حریم خصوصی افراد هموار می سازد. روشهایی چون فرهنگ سازی در سطح کلان جامعه، مهندسی فرهنگی، برنامه ریزی فرهنگی و سیاستگذاری های نوین بر تاکید بر روشها، مبانی و اصول انسان ساز اسلامی چون امر به معروف و نهی از منکر به عنوان وسیله ای که قبح تجاوز به حریم خصوصی دیگران را روشن ساخته و تلاش می نماید با مدد گرفتن از شیوه های تربیتی اسلام به مبارزه با چنین مفاسدی پردازد در این زمینه راه گشا خواهد بود. مقاله حاضر ضمن پرداختن به مبانی حریم خصوصی به ارایه راهکارهایی در این زمینه با محوریت امر به معروف و نهی از منکر می پردازد.

واژگان کلیدی: حقوق، حریم خصوصی، امر به معروف، نهی از منکر

مقدمه

حقوق شهروندی با تاکید بر حریم خصوصی

واژه شهروند مرکب از دو کلمه «شهر» به معنای جامعه انسانی فرهنگمند و «وند» به معنای عضو وابسته است. در یک جمع بندی شهروندی سازه ای تلقی می شود که ۱- از پذیرش آگاهانه و دلیل مند، نسبت به عضویت در جمع حکایت می کند که بر

مبنای توجیہات خردپسندی انجام گرفته باشد. ۲- قابلیت پذیرش بر جمع و شمارش در ردیف دیگران را نشان می دهد. ۳- از وجود واسطه متقابل میان فرد و دیگران در یک جامعه حکایت می کند. ۴- از وجود تعهدات دو جانبه میان فرد و جامعه خبر می دهد. (شہبا و قلی خانی، ۱۳۹۰) این تعهد در دو جنبه مهم قابل طبقه بندی است: الف: حفظ، تقویت، بکارگیری، دفاع و پاسداری از اصول ارزشی و ہنجارهای رسمیت یافته جامعه توسط شہروند ب: در پناہ گرفتن و امکان رشد و توسعه دادن به شہروند توسط جامعه. این تعهدات ممکن است مکتوب، مدون، بررسی شده و اعلام شده و یا شفاهی و نامکتوب بوده و از نسلی به نسل دیگر انتقال یابد (مدانلو، ۱۳۸۷) ہاتر^۱ در آثار مهم خود تعریف زیر را برای شہروند به کار می گیرد: "یک شہروند فردی است کہ درباره مسائل عمومی آگاهی دارد، نگرش هایی در مورد فضیلت مدنی به او القاء می شود و مجهز به مهارت هایی برای مشارکت در عرصہ سیاسی و اجتماعی است". (حسینی نجاتی، ۱۳۸۰) شہروندی به عنوان برآیندی از جامعه مدنی و نوعی تعامل دولت ملت است در این مفهوم جامعه مدنی شبکہ پیچیدہ ای از تشکل های داوطلبانہ است کہ به گونه ای آزاد شکل می گیرد، مستقل از نهادہای رسمی دولتی عمل می کند و مستقلاً یا با عضویت در کارگزاری های دولتی عمل جلوہ گر می شود. پیدایش و توسعه جامعه مدنی، سازہ حقوق شہروندی و رعایت آن را الزامی ساخته است. حقوق شہروندی شامل کلیہ حقوق انسانی اعم از فردی، خصوصی و عمومی، حق شرکت افراد در انتخاب و مشخص کردن سرنوشت خود، بہرہ مند شدن از حقوق

سیاسی، اجتماعی، فردی و فرهنگی است (پیر هادی، ۱۳۸۵) در تعریف دیگر حقوق شهروندی حقوق چند جانبه بین تمام افراد جامعه اعم از تبعه و غیر تبعه با همدیگر و نیز دولتی است که در قلمرو حاکمیت آن زندگی می کنند (رهدار پور و همکاران، ۱۳۹۰) همچنین آن دسته از حقوق اساسی که رنگ تعلق و وابستگی ملی به خود گرفته است حقوق شهروندی نام دارد (قاسمی گودرزی، ۱۳۹۰) یکی از بنیادی ترین حقوق شهروندی حق حریم خصوصی^۱ است که با شخصیت انسان رابطه مستقیم و تنگاتنگی دارد. حق تنها بودن و با خود بودن، به وسیله دیگران مورد احترام قرار گرفتن، به دور از چشم و نگاه کنترل کننده دیگران و رها از تجسس آنان زیستن و آزادی و استقلال در تعیین حق سرنوشت خویش از جمله تعاریفی است که برای حریم خصوصی مطرح شده است (گایدو، ۱۹۹۸) در تعریف دیگری. حریم خصوصی شامل آن دسته از تصمیم گیریهای فردی است که اثری بر سایر متغیرهای اجتماعی از خود بر جای نگذارد. اما همین گونه از تصمیمات چنان چه باعث تعرض به آزادی، اختیار و حق انتخاب بقیه افراد جامعه شود از تعریف حریم خصوصی بیرون خواهد رفت. برخی دیگر در تعریف آن گفته اند حریم خصوصی اطلاعات شخصی هر فرد است که او مایل نیست دیگری از آن مطلع شود. به عبارت دیگر به امری حریم خصوصی می گویند که فرد بتواند دسترسی به آن را در کنترل خود داشته باشد) صادقی، ۱۳۸۹ به نقل از منتظر قائم، ۱۳۸۸). نیل (۱۹۹۸) حریم خصوصی را ناظر به حقوقی می داند که با منافع اشخاص نسبت به اموال مرتبط است. حریم خصوصی

محدوده ای از زندگی شخصی است که به وسیله قانون و عرف تعیین شده و ارتباط با عموم ندارد به گونه ای که دخالت در آن موجب جریحه دار شدن احساسات شخصی و تحقیر افراد می گردد (رحمدل، ۱۳۸۴). همان گونه که برداشت می شود برای مفهوم حریم خصوصی تعاریف مختلفی ذکر شده است. تعدد و تکرار این تعاریف را می توان ناشی از نگاههای متفاوت به این مفهوم دانست. به علاوه حریم خصوصی مقوله ای است که با فرهنگ، اقتصاد و سیاست جوامع عجین شده و بنابراین امری نسبی بوده و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. معهدا در تعریف حریم خصوصی توجه به دو نکته الزامی است:

اول این که در حریم خصوصی افراد حق دارند شخصاً برای خود تصمیم بگیرند و حریم خصوصی چیزی متعلق به شخصیت انسان است و دیگران در این مورد حقی ندارند. دوم این که در حریم خصوصی اصل بر آن است که کسی حق مداخله ندارد و دخالت دیگران در آن حریم نیازمند مجوز است. بنابراین عمل، رفتار یا گفتاری که اثرات آن از محدوده خود فراتر رفته و شامل سایرین شود، یقیناً از حوزه مسائل شخصی خارج خواهد بود. در این صورت اگر آن اثرات و نتایج بر خلاف موازین شرعی و یا عرف جامعه باشد در این صورت عکس العمل در مقابل آن دخالت در امور شخصی نخواهد بود. در این حالت گفته می شود صلاح گروهی از حریم خصوصی اهمیت بیشتری دارد. (بهرامی، ۱۳۸۸) برای حریم خصوصی سه قلمرو در نظر گرفته شده است: حریم خصوصی مربوط به اموال، مسکن، تمامیت جسمانی و معنوی، حریم خصوصی مربوط به اطلاعات و حریم خصوصی مربوط به ارتباطات.

(سراج، ۱۳۸۶، به نقل از منصور نژاد ۱۳۹۰) حریم خصوصی اموال و اماکن (Territorial privacy) مربوط به حق اولیه افراد در مصون ماندن از تعرض و تجاوز دیگران به منازل و اماکن محصور به ایشان است. حریم جسمانی (Bodily privacy) حق افراد در مورد مصون ماندن از تعرض جسمانی و روانی و خصوصیات محرمانه بدنی است. حریم خصوصی در کار (Job privacy) اسرار شغلی و تجاری فرد را در بر می گیرد. حریم اطلاعاتی (Information privacy) شامل حق افراد در جلوگیری از پردازش و انتشار داده های شخصی به جز در موارد مصرح قانونی است. حریم ارتباطی (Communication privacy) نیز مربوط به امنیت و مخفی ماندن اشکال و صور مراسلاتی و مخابراتی اشخاص است.

حریم خصوصی در کتاب و سنت

حقوق خصوصی و از جمله حریم خصوصی به عنوان یکی از انواع حقوق فردی با سیاست و فرهنگ هر کشوری عجین می باشد. از آنجا که در جوامع مذهبی سیاست و دین با یکدیگر تلازم دارند این مقوله نیز از این قاعده مستثنی نیست. به علاوه تعالیم عالیه اسلام همواره بر جمعی بودن زندگی بشری و ارج نهادن بر حقوق فردی و اجتماعی انسانها تاکید ورزیده رعایت آنها را بر سیاستمداران و کارگزاران جامعه و انباده است. در آیات بسیاری از قران کریم بر مصادیق حریم خصوصی تاکید شده و رعایت آن فرض شمرده شده است. در ادامه بحث به برخی از آیات مرتبط با حریم خصوصی اشاره می گردد:

در آیه ۱۲ سوره حجرات آمده است "ای اهل ایمان از پندارها در حق یکدیگر اجتناب کنید که برخی از ظن ها و پندارها معصیت است هرگز از حال درونی هم تجسس نکنید و یکدیگر را غیبت ننمایید" تاکید بر پرهیز از تجسس در حریم خصوصی دیگران و اموری که افراد تمایل دارند آن را از دیگران پوشیده نگه دارند از جمله موارد مورد تاکید در این آیه است. از این آیه و آیات مشابه استنباط می شود که معاوبرود مسلمانان به حریم خصوصی و شخصی دیگران بسیار محدودتر از آن چیزی است که در گفتمانهای بشری تحت عنوان قانون بدان پرداخته شده است زیرا قرآن کریم نقض کننده این امور را از دایره مسلمان خارج می داند و برای آنان عقوبت اخروی در نظر می گیرد

در آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور نیز آمده است: "ای اهل ایمان هرگز به هیچ خانه ای مگر خانه خودتان و خانه ای که با صاحبش انس و الفت دارید بدون اجازه و رخصت وارد نشوید و چون داخل شدید سلام کنید" آیه فوق بر حریم مسکن و مکانی اشخاص تاکید کرده ضمن آن که عبارت انس و الفت به اجازه توأم با تحییت ، لطف ، آشنایی و صداقت تاکید دارد.

در آیات ۳۰ و ۳۱ سوره نور نیز آمده است: "رسول ما مردان مومن را بگو چشم از ناروا بپوشند و زنان را نیز بگو چشم از نگاه ناروا بپوشانند. این آیه نیز معرف حریم خصوصی جسمانی افراد است که با نگاهی تیز بینانه نگاه ناروا را جایز ندانسته و آن

را جزء حریم خصوصی افراد بر شمرده است. از این آیه رعایت حریم خصوصی افراد در محیط کار و بین همکاران زن و مرد نیز مستفاد می گردد.

آیه ۱۹ سوره نور نیز بیان می دارد "آنان که دوست دارند در میان اهل ایمان منکری را اشاعه دهند در دنیا و آخرت عذابی درناک خواهند داشت و خدا می داند و شما نمی دانید" آیه فوق در تکمیل آیاتی آمده است که تجسس در امور دیگران را نهی نموده است همان گونه که قبلا نیز بیان شد افراد اموری دارند که شخصی بوده و مایل نیستند دیگران از آن اطلاع یابند در آیاتی از قرآن بر عدم تجسس در امور دیگران تاکید شده است. این آیه بیان می دارد نه تنها تجسس در امور دیگران حرام بوده بلکه نشر اطلاعات خصوصی و اشاعه عیوب افراد نیز مورد نکوهش شدید خداوند است. علاوه بر آیات قرآن کریم سنت پیامبر (ص) و ائمه (ع) نشان دیگری از توجه به حریم خصوصی است. چنان چه امام علی (ع) در خطبه ۵۳ به مالک اشتر می فرمایند "رفتار کارگزاران را بررسی کن و جاسوسانی وفا پیشه بر آنان بگمار از رعیت آنان را که عیب جوترند از خود دور کن زیرا مردم عیوبی دارند که رهبر امت در پنهان نگه داشتن آن سزاوارتر است. پس مبادا آن چه بر تو پنهان است اشکار گردانی پس چندان که می توانی زشتی ها را بپوشان" در این خطبه بر این نکته تاکید شده است که انجام امور جامعه و اطلاع از درستی و صحت اعمال اگر چه نیاز به جاسوسی دارد اما در عین حال ورود به حریم خصوصی افراد در هر حالت نهی شده و عیب جویی از دیگران مطرود می باشد و این همان است که در حفظ حریم خصوصی بدان پرداخته شد.

در خطبه ۱۴۰ امام(ع) می فرمایند: جرات بر عیب جوئی از مردم خود گناه بزرگتری است ای بنده خدا درگفتن عیب کسی شتاب مکن شاید خدایش او را بخشیده باشد. این خطبه نیز بر رعایت حریم خصوصی جسمانی و روانی افراد تاکید دارد.

رابطه حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر

همان گونه که مطرح شد با به وجود آمدن جامعه مدنی مساله حقوق فردی و خصوصی افراد از جایگاه ویژه ای برخوردار گردید. به علاوه جامعه مدنی و زندگی شهری مساله دیگری را تجربه نمود که تا قبل از آن از چنان اهمیتی برخوردار نبود. توسعه شهری لزوم برخورداری از امکانات و حقوق فردی را رونق بخشید و به تبع آن انواع ناهنجاریها نیز رشد و گسترش یافت. زندگی جمعی نیازمند التزام به رفتارهایی است که از نظر جمع، عرف و شرع مورد پذیرش بوده و جامعه مدنی را به مخاطره نیفکند. این در حالی است که با گسترش روز افزون جوامع رفتارهایی نیز دیده می شود که با عرف یا شرع همخوانی ندارد. این جاست که هر نظام سیاسی راه کاری را برگزیده و مطابق با آن جامعه را از انحراف دور می دارد. در مبانی فقهی اسلامی راه کار اطلاع جامعه و جلوگیری از انحراف امر به معروف و نهی از منکر بیان شده است این در حالی است که از نظر مبانی اسلامی رعایت حریم خصوصی افراد لازم بوده و تجسس در آن به هر شکلی قابل دفاع نمی باشد. در این صورت سوالی که مطرح می شود آن است که جمع حفظ حریم خصوصی و ادای این دو فریضه چگونه قابل تبیین خواهد

بود؟ قبل از بیان این رابطه باید به طور خلاصه مفاهیم این دو فریضه را مورد بررسی قرار داد.

کلمه حسبه کلمه ای است که در گذشته به مفهوم امر به معروف به کار رفته است. حسبه در لغت به معنای شمردن و دفن کردن و اجر و ثواب آمده است. (فواد افرام البستانی، ۱۳۷۸) در گذشته اصل امر به معروف به عنوان امور «حسبه» از سوی حکومت ها اجرا می شده و تشکیلات «حسبه» متولی آن در بوده است معروف در لغت از ماده عرف است و عرف نیز به مفهوم نیکویی، شناختگی بخشش عادت خوب و آن چه میان مردم معمول و متداول است می باشد. (معین، ۱۳۶۱) در تعریف دیگری معروف به هر کاری اطلاق می شود که از نظر عقل و شرع پسندیده باشد به عبارت دیگر هر مساله ای که از نظر عقل و شریعت مطلوب باشد و خوب بودنش از راه عقل یا شرع شناخته شود معروف نام دارد. (راغب، ۱۳۷۰) در مقابل کلمه منکر از ماده نکر است. منکر به مفهوم مطلبی است که شناخته شده نیست و به هر کار زشت و پلیدی اطلاق منکر می شود. به بیان دیگر هر عملی اعم از اعمال عبادی، اخلاقی، سیاسی، روحی، روانی فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی، اداری و ... که عقل و شرع آن را نپسندد مشمول منکر می گردد (بهشتی، ۱۳۸۰) طباطبایی ۱۳۸۳ نیز منکر را هر آن چیزی می داند که مردم جامعه آن را نپسندند و در جامعه متروک باشد. مصادیق معروفات و منکرات شامل معروفات و منکرات اعتقادی، عبادی، اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، نظامی، بهداشتی درمانی اداری و خانوادگی است (سعیدی مهر ۱۳۷۶، اکبری ۱۳۷۶) در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصل هشتم به این فریضه مهم

پرداخته شده و به این فریضه صبغه قانونی داده شده است. در این این اصل آورده شده است: در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه ای همگانی و متقابل مطرح شده و به عنوان وظیفه ای تلقی گردیده که دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت دارا هستند. شرایط و حدود و کیفیت این امر را قانون معین می کند بر پایه این اصل، وظیفه امر به معروف و نهی از منکر در ۳ بخش ترسیم شده است: ۱- مردم نسبت به یکدیگر ۲- دولت نسبت به مردم ۳- مردم نسبت به دولت. اما شاید آن چه در عمل بیشتر تحقق یافته، نهی از منکر دولت نسبت به مردم است. البته نهی از منکر مردم نسبت به دولت هم کم و بیش در قالب نقدهای رسانه ای و مانند آن صورت گرفته است. اما ترسیم و طراحی هندسه دقیق قالب های اجرایی این سه بخش، نیازمند مطالعاتی است که به نظر می رسد تاکنون انجام نشده است. (صادقی، ۱۳۸۹)

امر به معروف و نهی از منکر در قرآن و سنت
در قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم و ائمه معصومین (ع) در باره این دو فریضه مصادیقی
مطرح شده که به ذکر تعدادی از آنها می پردازیم:

سوره/آیه	مصاداق امر به معروف و نهی از منکر
بقره/ ۲۱	پرسشش خدا- اطاعت و پارسایی
بقره/ ۲۷	صله رحم- برقراری رابطه با خویشان و دوستان
بقره/ ۴۰	وفای به عهد
بقره/ ۴۲	عدم مشتبه کردن حق و باطل
بقره/ ۱۵۴	صبر و تحمل در امور
بقره/ ۱۶۹	خوردن مال حلال
بقره/ ۱۸۸	عدم رشوه خواری
بقره/ ۱۹۰	جهاد
بقره/ ۲۰۸	تسلیم در برابر خدا
بقره/ ۲۸۰	مهلت دادن به مقروض
بقره/ ۱۸۲ و ۲۸۱	انجام تعهدات
بقره/ ۲۸۳	امانتداری
حجرات/ ۱۱	عدم استعزاء دیگران

در روایات هم تعبیرها و توصیفات کم نظیری از امر به معروف و نهی از منکر شده است. امام علی(ع) می فرماید: تمام کارهای خوب و جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر مانند آب دهانی در میان دریا است (نهج البلاغه حکمت ۳۸) و در جایی دیگر فرموده اند: کسی که امر به معروف کند، به مومنان نیرو بخشیده است و کسی که نهی از منکر کند، بینی کافران را به خاک مالیده است. در روایتی دیگر امام تارک نهی از منکر را چون مرده ای بین زندگان توصیف کرده است که هیچ خیر و برکتی به دیگران نمی رساند.. امام باقر(ع) هم در روایتی از امر به معروف به عنوان «واجب بزرگ» یاد کرده و آن را راه انبیا و روش صالحان شمرده اند. امام در این روایت، دلیل عظمت امر به معروف را بازگو می کنند و می فرمایند: به وسیله این اصل سایر دستورها و واجبات زنده، راه ها امن، کسب ها حلال و مظالم به صاحبان اصلی بازگردانده می شود. زمین آباد و از دشمنان انتقام گرفته می شود و کارها رو به راه می شود. (نهج البلاغه، ترجمه شهیدی)

اکنون به سوالی که قبلا مطرح گردید باز می گردیم. سوالی که مطرح شد آن بود که قرآن و سنت هر دو هم بر امر به معروف و نهی از منکر به عنوان فریضه تاکید دارند و هم حریم خصوصی افراد را محترم شمرده و تعرض به آن را جایز نمی دانند این در حالی است که ظاهرا برخی از مصادیق امر به معروف و نهی از منکر حریم خصوصی را تحت الشعاع خود قرار می دهد. این پارادوکس چگونه قابل حل خواهد بود؟ در پاسخ باید گفت رابطه بین امر به معروف و نهی از منکر و حریم خصوصی رابطه ای چند گانه است امر به معروف یا نهی از منکر دخالت در حریم خصوصی

افراد نبوده رواج این نگاه نادرست به معنای از بین بردن و یا قرار دادن مانع در ایجاد فضای امن عمومی است. ذکر این نکته ضروری است که تعالیم عالیہ اسلام دخالت در حریم خصوصی افراد را منکر دانسته و افراد و گروهها را از هر گونه عملی که منجر به خدشه دار شدن حریم خصوصی اعضای جامعه شود به شدت نهی کرده است تا بدان جا که آبروی و شخصیت انسان ها را مانند خون آنان محترم شمرده است. عدم تجسس در امور شخصی افراد (سوره حجرات) و یا عدم ورود به منازل شخصی افراد بدون کسب اجازه (سوره نور) از مظاهر حریم خصوصی دانسته شده و شکستن آن به شدت نفی گردیده است. (صادقی، ۱۳۸۹) از طرف دیگر دیدگاه دولت اسلامی در مساله حریم خصوصی مانند دیدگاههای چهار نظام سیاسی متأثر از اندیشه های توتالیتری، اوتالیتری، لیبرالی و آنارشیستی نیست. نظامهای توتالیتری ورود به حریم خصوصی افراد را به دلایل مختلف مجاز می دانند. نظام انارشی نفی دخالت دولت را پذیراست. دو نظام اوتالیتری و لیبرالی نیز قایل به عدم ورود به حریم خصوصی افراد هستند. شبیه ساختن نظام اسلامی به نظامهای لیبرال و اوتالیتری بی معناست زیرا مبانی اعتقادی اخلاقی و حقوقی اسلام بسیار متفاوت از این دو نظام بوده به علاوه اسلام نه تنها عدم ورود به حریم شهروندان را به عنوان یک اصل مسلم می پذیرد و آن را از لحاظ حقوقی جایز نمی داند به علاوه از جهت معنوی و اعتقادی نیز چنین عملی را شایسته نمی داند (منصور نژاد.....) با بررسی آیات قرآن، سنت و احادیث رسیده از امامان و پیامبران الزام امر به معروف و نهی از منکر به عنوان راه کاری برای حفظ مصلحت و منافع جمعی و جلوگیری از انحراف جامعه از انواع مخاطرات مورد تاکید

قرار گرفته است. بنابراین ورود به حریم خصوصی افراد در هر قالب و با هر دلیلی منتفی می باشد مگر آن که اعمال فردی مصلحت عمومی جامعه را با چالش مواجه ساخته و در دین و سنت انحراف پدید آورد. البته در این اصل کلی نیز یک نکته بسیار حائز اهمیت است و آن این که انجام این فریضه مستلزم رعایت نکاتی است که تاثیر پذیری این فریضه را تضمین نموده و از ایجاد هر نوع انحراف و کجروی در آن جلوگیری می نماید. برخی از این نکات عبارتند از:

الف- آماده سازی

انجام هر فعالیت تربیتی مستلزم ایجاد آمادگی در موضوع تربیت است. انجام امر به معروف و نهی از منکر نیز به عنوان یک عمل تربیتی از این قاعده مستثنی نیست. برای تاثیر پذیری این اصل لازم است ابتدا زمینه سازیهای لازم صورت گرفته و سپس اقدام لازم صورت گیرد.

ب- تلقین

یکی از روشهای تربیتی موثر در راستای آموزش رفتارهای صحیح و پرهیز از رفتارهای نادرست روش تلقین می باشد. با استفاده از این روش شخص خاطی به خود می قبولاند که توانایی ترک منکر و انجام معروف را دارا بوده و به عنوان موجودی مختار و دارای اراده توانایی غلبه بر رفتار و کردار خود را داراست.

ج- استفاده از مظاهر زیبا شناختی

نقش هنر در دعوت افراد به فساد و انحراف، و معروف و نیکی بر کسی پوشیده نیست. فصاحت، بلاغت بهره گیری از اهرمهای زیبا شناسی، نزاکت و ادب در برخورد، رعایت پاکیزگی و نظافت و... از جمله روشهای جذب مخاطب می باشد.

د- منصف بودن

در برخورد با مظاهر انحراف و ناراستی بر خورد منصفانه از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بیان نکات مثبت دیگران قبل از پرداختن به نکات ضعف آنان و در نظر گرفتن شخصیت افراد به عنوان یک کل سازمان یافته نه موجودی تک بعدی و منحصرأ خوب یا بد از نکات کلیدی در اثر گذاری فرایند تربیت است.

ه- امید بخشی

تلقین وجود راه بازگشت برای افراد خاطی و یاد آوری یاس و ناامیدی به عنوان گناهی بزرگ زمینه بازگشت به سمت نیکیها و پرهیز از زشتی ها را هموار کرده و عمل تربیتی را با موفقیت روبرو می سازد. در اغلب موارد افراد به علت ترک نیکیها و انجام رفتارای انحرافی راه بازگشت را به روی خود بسته می بینند و امید خود را از دست می دهند.

و- چشم پوشی

غفلت آگاهانه و چشم پوشی از برخی از مظاهر رفتارهای نادرست دیگران و یسله ای است که افراد را متوجه اشتباهات خود کرده و به عنوان یک شیوه تربیتی موثر واقع می شود.

ز- توجه به ظرفيت وجودي افراد

افراد گوناگون از ظرفيتها، استعدادها و پتانسيلهاي گوناگون و متفاوتي برخوردارند. در برخورد با افراد مختلف در نظر گرفتن ظرف وجودي آنان و اقدام متناسب با آن اهميتي ويژه دارد.

ح- كنايه گويي

در جريان تعليم و تربيت افراد گاهي مخاطب قرار دادن ديگران به جاي فرد خاطي راه كار موثرترى است. براي نمونه خداوند در آيه اي از قران پيامبر را خطاب قرار داده مي فرمايد: اگر پدر و مادرت نزد تو به پيري رسند تو با آنان درشتي نکن. اين در حالي است كه پيامبر در كودكي پدر و مادر خود را از دست داده بود. طرف خطاب در اين آيه مردمان عصر پيامبر مي باشند.

ط- عاطفه محوري

بر خورد از روي عطوفت و مهرباني دلها را نرم نموده و اثر كراركردهاي تربيتي را دو چندان مي نمايد. در بسياري از آيات قران خداوند از اين شيوه تربيتي استفاده نموده قبل از آن كه انسان را به واسطه كارهاي ناصواب مورد نكوهش قرار دهد نعمتهاي خود را براي وي بر شمرده و عشق و محبت خويش را به وي ابراز داشته است.

ي- عمل مخفيانه

تذکر و موعظه مخفيانه شخصيت انساني افراد را حفظ نموده و قداست اجتماعي آنان را از تعرض مصون مي دارد.

ک - نمایاندن الگوها

شناساندن شخصیت‌های برتر، الگوهای موفق اجتماعی و چهره های موفق و ماندگار از جمله روش‌های دیگر سوق دادن افراد به سمت نیکیها و پرهیز از کژیهاست.

ل-تدریجی بودن

عمل تربیتی رابندی مداوم و تدریجی است. همچنان که تکامل انسان از مراحل متعددی تشکیل یافته و رسیدن به هر مرحله مستلزم طی مراحل قبلی و به صورت تدریجی است بلکه نمودن صفات برتر انسانی و پرهیز از ناراستی نیز به صورت تدریجی صورت گرفته و ناگهانی رخ نمی دهد.

م- تکرار و تمرین

مانند هر عمل تربیتی دیگر گرایش به سمت نیکی و پرهیز از منکر و زشتی نیازمند تکرار و تمرین و ممارست جدی است. چنان چه بدن انسان مکررا به غذا نیازمند است و این نیاز دفعی و آنی نیست روح انسان نیز به طور مداوم به تغذیه از طریق رفتارهای مناسب و پرهیز از امور ناروا نیازمند است.

ن- مماشات و مدارا

در جریان تربیت مدارا با موضوع تربیت یا نفس ناطقه از عوامل اصلی اثر گذاری عمل تربیتی محسوب می شود.

گ- حکمت، موعظه، جدال نیکو

قرآن کریم به پیامبر اکرم در آیه ۱۲۵ سوره نحل می فرماید: «از طریق حکمت و منطق یا موعظه و نصیحت و یا جدال نیکو مردم را به راه خدا دعوت کن!

منظور از موعظه حسنه، موعظه ای است که بر اساس محبت و با بیان نیکو باشد و در زمان و مکان مناسب با شیوه های صحیح انجام شود. و مراد از مجادله نیکو استدلال با پیش فرض های طرف مقابل است که به دور از تهمت و اهانت و همراه با حسن خلق انجام می گیرد.

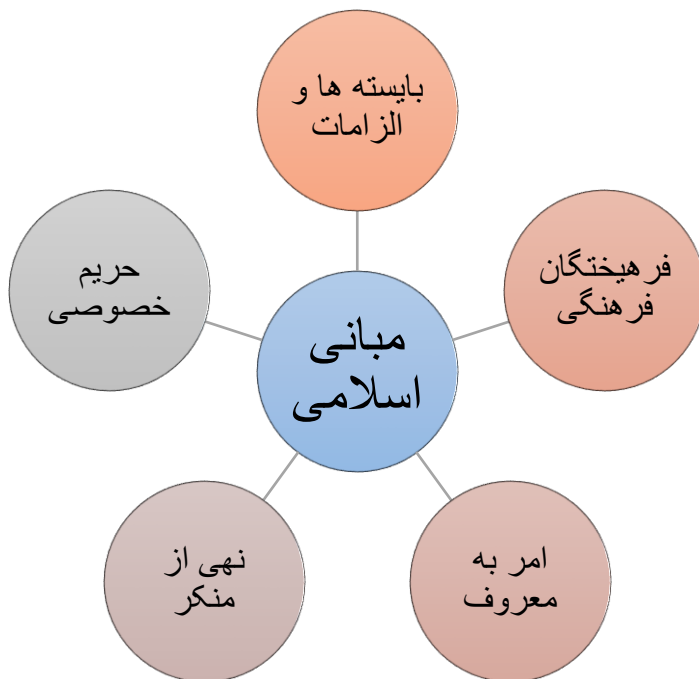
س- پرهز از تجسس و سوء ظن

عمل تربیتی باید بی طرفانه و به دور از هر گونه سوء ظن، شک و تجسس در حریم شخصی دیگران صورت پذیرد.

ش- احترام به ارزشهای دیگران

قرآن کریم به تورات وانجیل وانبیای گذشته احترام گذاشته و مراکز عبادت سایر ادیان را محترم شمرده حتی برای حفظ آن دفاع را لازم می داند. ارزشهای محوری بر هر یک از افراد بشر محترم بوده و تقدیس آن از اهمیت ویژه برخوردار است. (اقتباس از صادقی، ۱۳۸۹)

شکل زیر رابطه امر به معروف، نهی از منکر و حریم خصوصی را نشان می دهد:

امر به معروف و وظیفه ای عمومی یا انحصاری

هر چند در مبانی فقهی امر به معروف و نهی از منکر، به عنوان تکلیفی همگانی مطرح شده که در صورت انجام آن از سوی برخی افراد، از دیگران ساقط می شود و قانون اساسی نیز آن را وظیفه ای همگانی تلقی کرده است، اما با توجه به شرایطی که در وجود امر به معروف و نهی از منکر بیان شده، می توان سهم عمده این تکلیف را متوجه فرهیختگان دانست. چنان که در تاریخ تشیع این متکلمان و فقهای اسلامی بوده اند که به عنوان مرزبان باورها و اعتقادات مردم، با افکار بدعت آمیز و انحرافی مبارزه

و آنان را به معروف دعوت می کردند. و زمانی هم که می توانستند، با اعمال قدرت، با منکرات مبارزه و حدود الهی را اجرا می کردند. علاوه بر این، از راه زهد و تقوا و زندگی مومنانه خود سبب هدایت و ارشاد مردم به خیر و خوبی ها می شدند. زیرا ایشان بودند که شناخت دقیقی از معروف و منکرها داشتند و نحوه اجرای آن را به خوبی می دانستند. البته این سخن به معنای آن نیست که عامه مردم مسئولیتی ندارند زیرا بسیاری از واجبات و محرمات شرعی ضروری و برای همگان واضح است و معروف و منکر عقلی نیز نزد صاحبان عقل آشکار است. در حقیقت این اصل تمام جامعه را به منزله قوه مجریه قرار داده که حق دارند بر اعمال دیگران نظارت کنند بدون آن که به وادی تجسس و یا حریم خصوصی آنان وارد شوند. (طباطبایی، ۱۳۸۳)

نتیجه گیری:

امر به معروف و نهی از منکر از فروع دین مبین اسلام است و با دارا بودن شرایطی برای انسانها واجب می شود. هر انجام این مهم فریضه به طور گسترده و با توجه به شرایط خاص فرهنگی کشور، مستلزم کار تشکیلاتی و ساز و کارهای قانونی است اما پر واضح است که بحث امر به معروف و نهی از منکر، فراتر از قانون بوده و اساسا از مقوله فرهنگ و امور فرهنگی می باشد. لذا برنامه ریزی فرهنگی، مهندسی فرهنگی و مدیریت فرهنگی در راستای توسعه این دو فریضه یک الزام زیر بنایی است. عواملی مانند نگاهی صرفا تشکیلاتی و قانون مدار به مساله، نبود برنامه ای مشخص در عملی کردن قوانین تصویب شده در این زمینه، نگاه سلیقه ای و دور از کارشناسی، فقدان حمایت های عملی و جدی از مجریان این فریضه نا آگاهی اқشار جامعه از شیوه ها

و روشهای صحیح اجرای این دو فریضه، بی کفایتی برخی از مجریان و دست اندرکاران، ناکارآمدی نظام آموزشی به عنوان سازمان متولی فرهنگ، ناکارآمدی رسانه های گوناگون به عنوان وسایل ارتباط جمعی با قشر عظیم مخاطب و..... انجام این وظیفه را با چالشهای عدیده ای و مواجهه ساخته و در این راستا حقوق و حریم خصوصی شهروندان را با تهدید جدی مواجه نموده است. بهره گیری از تعالیم انسان ساز اسلام و سنت و سیره پیامبر(ص) و ائمه معصومین(ع) در این زمینه راه گشا خواهد بود.

منابع:

قران مجید

نهج البلاغه

اسلامی، س. ۱۳۷۵ امر به معروف و نهی از منکر، انتشارات خرم، چاپ دوم

آقا بخشی، ع. ۱۳۸۳، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار

آقایی، ب. ۱۳۷۸ فرهنگ حقوقی بهمن، انتشارات گنجینه دانش

اکبری، م (۱۳۷۶) تحلیلی نو عملی از امر به معروف و نهی از منکر در عصر حاضر پیام

عترت قم چاپ ششم

بهرامی، غ. ۱۳۸۸. حریم خصوصی، انتشارات انتظار، چاپ اول

بهشتی، س. ۱۳۸۰. بایدها و نبایدها، انتشارات بقعه، تهران، چاپ هفتم

حسینی نجاتی، س م (۱۳۸۰). جامعه مدرن، شهروندی و مشارکت. فصلنامه پژوهشی تحلیلی و آموزشی مدیریت شهری

پیرهادی، ع. ۱۳۸۵. حقوق شهروندی، انتشارات سروش ملل، تهران، چاپ اول

راغب اصفهانی، (۱۳۷۰) المفردات فی غریب القرآن انتشارات مکتب مرتضویه، چاپ تهران

رحمدل، م، ۱۳۸۴. حق انسان بر حریم خصوصی. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۷۰

رضایی پور، ا. ۱۳۸۵. حقوق شهروندی، انتشارات آریان. تهران، چاپ اول

رهدار پور، ح. چنگایی، ف و رضایی منفرد، ی (۱۳۹۰). نقش دادستان در حفظ و احیای حقوق شهروندی از طریث پیشگیری از جرم. مجموعه مقالات حقوق شهروندی، حوزه معاونت پژوهش و فن آوری دانشگاه آزاد اسلامی واحد الیگودرز

ساکت، م ح. ۱۳۶۵. نهاد دادرسی در اسلام، مشهد انتشارات آستان قدس رضوی

سعیدی مهر، م (۱۳۸۷) معارف اسلامی دفتر نشر معارف چاپ قم نوبت نود و هشتم شهباء، م ج و قلی خانی، ج (۱۳۹۰). مروری بر علایق نظری مرتبط با شهروندی. مجموعه مقالات حقوق شهروندی، حوزه معاونت پژوهش و فن آوری دانشگاه آزاد اسلامی

واحد الیگودرز

صادقی، ف. ۱۳۸۹. امر به معروف و نهی از منکر و حقوق شهروندی و حریم خصوصی شهروندان. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی و حقوق اسلامی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

طباطبایی، س. ۱۳۸۳. تفسیر مجمع البیان ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، دفتر انتشارات اسلامی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

البهستانی، ف (۱۳۷۸) منجد الطلاب محمد بندر ریگی انتشارات حر قم نوبت اول
 قاسمی گودرزی، م (۱۳۹۰) چرا حقوق شهروندی؟ مجموعه مقالات حقوق شهروندی، حوزه معاونت پژوهش و فن آوری دانشگاه آزاد اسلامی واحد الیگودرز
 مدانلو، ی. (۱۳۸۷) تعیین مولفه های آموزش شهروندی در دوره راهنمایی تحصیلی جهت ارایه یک چارچوب نظری مناسب. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار. سال دوم شماره اول

معین، م (۱۳۶۱) فرهنگ لغت، انتشارات امیر کبیر چاپ تهران نوبت دوازدهم
 منصور نژاد، م. (۱۳۹۰) نظام اسلامی و حریم خصوصی شهروندان. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

Guido. Alpa (1998). protection of privacy in italian law.
 carlendon press oxford